

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Kairi Freiberg

**KIIREM TSIVILKOHTUMENETLUS MÕISTLIKU MENETLUSAJA TAGAMISE
KAUDU**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Urmas Volens

Tallinn

2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MÕISTLIKU MENETLUSAJA REGULATSIOON EESTI TSIVIILKOHTUMENETLUSES	9
1.1 Eesti Vabariigi põhiseaduse §-st 15 ja TsMS-st tulenev mõistlik menetlusaeg ja ennetavad abinõud	9
1.2. Mõistlik menetlusaeg EIÕK-i artikkel 6 lõike 1 mõistes ja mõistliku menetlusaja hindamise kriteeriumid	11
1.2.1 Eestit puudutavate EIK mõistliku menetlusaja lahendite analüüs.....	15
1.3 Kiire kohtumenetluse tagajärjed ja ohud	20
1.3.1 Kohtulahendite kvaliteedi langus.	20
1.3.2 Menetluspõhimõtete ja menetlusosaliste õiguste eiramine	24
1.3.3. Põhjendamiseta tehtud kohtuotsused.....	26
1.3.4. Lihtsustatud menetluste ohud.....	27
2. MENETLUSTÄHTAEGADEGA SEONDUV EESTI JA SAKSAMAA TSIVIILKOHTUMENETLUSES	29
2.1. Menetlustähtajad Eesti TsMS-s	29
2.1.1 Menetlustoimingu õigeaegselt tegemata jätmise tagajärjed	31
2.2. Saksamaa tsiviilkohtumenetluse arengu ülevaade	35
2.3. Eesti ja Saksamaa tsiviilkohtumenetluse analüüs kiirema kohtumenetluse saavutamiseks	37
2.3.1 Kohtuistungis edasilükkamise regulatsioon.....	37
2.3.2 Kokkuleppe saavutamise regulatsioon	40
2.3.3 Kohtu selgitamiskohustuse regulatsioon	42
2.3.4 Kirjaliku menetluse tähtajad.....	45
3. EFEKTIIVNE MENETLUSE JUHTIMINE MAAKOHTUS	48
3.1. Menetlusnormi rikkumine TsMS § 656 lõige 1	48
3.1.1 Äraakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtte rikkumine.....	49
3.1.2 Kohtuotsus on tehtud isiku kohta, keda ei ole kohtusse kutsutud	51
3.1.3 Ebaseadusliku kohtukoosseisu poolt lahendatud asi	53
3.1.4 Esindamisõiguse puudulikkus	54
3.1.5 Kohtuotsuse olulises osas puudulik põhjendamine	56
3.2 Maakohtute menetlusnormide rikkumiste kokkuvõte ja järeldused	58
KOKKUVÕTE	60

Speedier civil proceedings by ensuring a reasonable time of proceedings	66
LÜHENDID	72
KASUTATUD MATERJALID	72
Kasutatud kirjandus	72
Kasutatud õigusaktid	74
Kasutatud kohtupraktika	74

SISSEJUHATUS

Mõistliku menetlusaja teema korral tuleks alustada Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ §-st 15, mille kohaselt on igaühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Märkimata ei saa jääda Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, edaspidi EIÕK)² artikkel 6 lõige 1, mille kohaselt on igaühel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus.

Kuigi Eesti Vabariigi põhiseadus ei nimeta õigust asja arutamisele mõistliku aja jooksul *expressis verbis*, hõlmab põhiseaduse §-dest 13, 14 ja 15 tulenev põhiõigus tõhusale menetlusele enda kaitseks muu hulgas õigust nõuda kohtuasja lahendamist mõistliku aja jooksul. Mõistlik menetlusaeg peab olema tagatud nii kohtusse pöördujale kui ka teistele menetlusosalistele. Ebaproportsionaalselt pikk kohtumenetlus ei ole tõhus ja takistab õiguste täiemahulist kasutamist ja jätab isikud juriidiliselt ebakindlasse olukorda. Menetluse mõistlik kestus on määramata õigusmõiste. Põhiseadus, konventsioon ega Euroopa Liidu põhiõiguste harta ei sisalda selgeid tähtaegu, mille raamidesse kohtumenetlus peaks mahtuma. Mõistliku kestusega menetlus ei tähenda lühimat võimalikku. Teisalt liigne kiirustamine – nt seaduses sätestatud või poliitiliselt nõutud jääkade tähtaegade surve – võib ohustada nõutavat kontrollitihedust.³

„EU Justice Scoreboard 2022“⁴ järgi on Eesti kohtumenetlus tõhususes ja menetluse kiiruses Euroopa Liidu riikide eesotsas. Sellest tulenevalt justkui ei peaks olema põhjust muretsemiseks ning tekiks küsimus magistr töö teema aktuaalsuses.

Samas tõi Riigikohtu esimees Villu Kõve oma ettekandes⁵ Riigikogu 2021. aasta kevadistungjärgul välja, et menetlusstatistika kinnitab kohtuasjade arvu üldist kasvu. See teeb

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.

² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2010, 14, 54.

³ Pilving, I. PSK §15/1. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2020.

⁴ EL õigusmõistmise tulemustabel (The EU Justice Scoreboard) on igaaastane võrdlev teabevahend, mille eesmärk on aidata EL ja liikmesriike parandada oma riiklike kohtusüsteemide tõhusust, pakkudes objektiivseid, usaldusväärseid ja võrreldavaid andmeid, mis on olulised kohtusüsteemide tõhususe, kvaliteedi ja sõltumatuse hindamiseks kõikides EL liikmesriikides.

⁵ Kõve, V. Riigikohtu esimehe ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolisuse kohaldamise kohta. 2021. –

murelikuks, kas kohtud suudavad suureneva töökoormusega toime tulla. Lisaks on õigusmõistmisel pärsitud tavapärase istungite pidamine ja riigis on kavandatud eelarvekärped. Kuigi vähenenud on kohtusse jõudnud süüasjade arv, on samas suurenenud kohtusesse laekunud tsiviil- ja haldusasjade arv. Eespool viidatud ettekande lisas kajastatud menetlusstatistika⁶ näitab, et 2020. aastal jõudis maakohtutesse kokku 33 658 tsiviilasja, see on u 1000 võrra rohkem kui 2019. aastal ja 4000 võrra enam kui 2018. aastal. 2020. aastal laekus kohtusse kokku 45 566 maksekäsu kiirmenetluse asja, mida on üle 6000 enam kui 2019. aastal ja üle 10 000 enam kui 2018. aastal. Vaatamata koroonapandeemiale suudeti 2020. aastal maakohtutes lahendada tsiviilasju keskmiselt 95 päevaga, mis on samaväärne 2019. aastaga. Riigikohtu esimees kordas oma kõnes 2020 aastal esile toodut, et kohtumenetlused on paljuski pärsitud seadusest tulenevate ebamõistlike tähtaegadega, mida mh pandeemia tingimustes on teinekord võimatu järgida. Seadusandjapoolne tähtaegade ettekirjutamine ning asjade kategoriseerimine ja prioriseerimine näitab usaldamatust kohtusüsteemi vastu. Selline olukord tekitab ebavõrdset kohtlemist teiste kohtuasjade avaldajate suhtes ning kammitseb kohtute paindlikku töökorraldust. Tuleks usaldada kohtusüsteemi ja jätta rohkem võimalusi menetluse korraldamiseks.

Eespool viidatud Riigikohtu esimehe kõne statistiliste andmete järgi tekitab kõige rohkem muret tsiviilasjade kohtusse esitamise arvu suurenemine. Tänapäevaseks oleme liikunud ühest kriisist teise ehk tervishoiukriis on asendunud julgeolekukriisiga ja need kriisid on tekitanud suurt koormust ka kohtutele.

Kohtute töökoormuse kasvule ja menetlusaja venimisele pööras tähelepanu ka endine justiitsminister Maris Lauri oma kõnes 2021. aasta kohtunike täiskogul⁷. Tsiviilasju on tulnud märgatavalt juurde kõikidele maakohtutele ja iga kohtuasi tuleb suurest koormusest hoolimata lahendada kvaliteetselt.

---

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalasjed%20materjalid/avalikud%20esinemised/Ettekanne_Riigikogu_2021.pdf (12.11.2022).

⁶ Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. –

<https://www.kohus.ee/dokumendid-ja-vormid/kohtute-menetlusstatistika> (13.04.2021).

⁷ Lauri, M. Justiitsministri Maris Lauri kõne kohtunike täiskogul. 2021. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kone_kohtunike_taiskogul.pdf (19.11.2022).

Seega on siinse töö autor seisukohal, et mõistliku menetlusaja järgimine kohtumenetluses on probleem kogu ühiskonna jaoks, seetõttu on teema aktuaalne ja samas probleem kogu ühiskonna jaoks.

Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kas Eesti Vabariigi tsiviilkohtumenetluses on kohtusse pöördujal tagatud mõistlik menetlusaeg ja milliseid muudatusi peaks tegema tsiviilkohtumenetluse seadustikus⁸ (edaspidi *TsMS*), et oleks mõistlik menetlusaeg tagatud. Selle jaoks on töös uuritud kaht põhilist teemat: menetlustähtajad nii Eesti kui Saksamaa tsiviilkohtumenetluses ja kuidas muuta efektiivsemaks maakohtutes menetluse juhtimine. Viimane on oluline, sest igas menetluses on tähtsal kohal just esimeses astmes toimunud menetlus ja mida efektiivsem on menetluse juhtimine esimeses astmes, seda tõhusam ja kiirem on ka menetlus teistes astmetes.

Magistritöö hüpoteesid:

1. menetlustähtaegade lühendamine ja menetlustähtaegade rohkus *TsMS*-is kiirendab kohtumenetlust;
2. tõhus menetluse juhtimine maakohtutes tagab kiire ja tõhusa menetluse kogu kohtumenetluse kestel.

Tuleb mõista ka seda, et koroonapandeemia ajal oli kohtunike töökoormus väga suur, kuna tavapärase kohtuistungite pidamine ja osaliselt ka tõendite kogumine oli raskendatud. Seetõttu oli keerulisem ka tähtaegasid järgida. Sellest hoolimata tuleb asuda seisukohale, et menetlustähtaegade lühendamise teemat on vaja analüüsida ja leida võimalikud lahendused. Välistada ei tohiks lahendust, mille korral on tõhusa menetluse saavutamiseks vaja seadusest tähtajad välja jätta.

Püstitatud eesmärgi saavutamiseks on kasutatud analüüsivat ja võrdlevat meetodeid, kui ka osaliselt ajaloolist meetodit. Uurimuses lähtutakse Eesti kehtivast õigusest ning Euroopa Liidu õigusest, milles seatakse liikmesriikide ülesandeks kohtuvaidlusi lihtsustada ja kiirendada. Uurimuse koostamisel on kasutatud erinevate autorite teemakohast õiguskirjandust ja artikleid. Magistritöö kirjutamisel on kasutatud Eesti ning Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi *EIK*) kohtupraktikat.

---

⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 22.12.2021, 23.

Teadaolevalt ei ole vähemalt viimase viie aasta jooksul Tartu Ülikooli üliõpilased mõistliku menetlusaja teemat magistritöodes käsitlenud. 2013. aastal kaitses S. Viherpuu magistritöö teemal „Apellatsioonmenetluse aeg tsiviilasjades Eesti Vabariigis ja seda mõjutavad tegurid“⁹. Samal aastal on ka M. Veskimäe kirjutanud magistritöö teemal „Tsviilkohtumenetluse eesmärgid, põhiseadusest tulenevad nõuded ja tsviilkohtumenetluse põhimõtete muutmise legitiimsuse analüüs“¹⁰. 2008 aastal on M. Susi kaitsnud doktoritöö teemal „Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks – Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 13 Euroopa Inimõiguste kohtu dünaamilises käsitluses“¹¹. Lisaks on 2012. aastal A. Sarapuu kirjutanud magistritöö teemal „Õigus õigusemõistmisele mõistliku aja jooksul tsviil- ja halduskohtumenetluses Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika käsitluses“¹². Viimased kaks teadustööd on koostatud põhinedes vaid Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale. Käesolevas töös keskendutakse pigem siseriikliku õiguse ja kohtulahendite analüüsimisele, kuid kindlasti ei saa mõistliku menetlusaja probleemistiku lahendamist käsitleda ilma Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditeta.

Uurimus jaguneb kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis selgitatakse, kuidas on mõistlik menetlusaeg reguleeritud TsMS-is, põhiseaduses ja EIÕK-is. Autor uurib, missugused on need kriteeriumid, millistel alustel hindab EIK, kas menetluse aeg on olnud mõistlik. Lisaks kirjeldatakse probleeme, mis kiiret kohtumenetlust ohustavad, ning põhjendab neid Riigikohtu lahenditega.

Teises peatükis analüüsitakse menetlustähtaegu TsMS-is. Samuti uuritakse, kas tsviilkohtumenetluses esinev tähtaegade rohkus on mõistliku menetlusaja saavutamise eesmärgi mõttes pigem positiivne või negatiivne. Lisaks selgitatakse, millised on menetlustoimingu õigeks ajaks tegemata jätmise tagajärjed. Võrdluseks Eesti praktikaga analüüsib autor Saksamaa tsviilkohtumenetluses sätestatud tähtaegade regulatsiooni.

---

⁹ Viherpuu, S. Apellatsioonmenetluse aeg tsiviilasjades Eesti Vabariigis ja seda mõjutavad tegurid. Magistritöö. 2013.

¹⁰ Veskimäe, M. Tsviilkohtumenetluse eesmärgid, põhiseadusest tulenevad nõuded ja tsviilkohtumenetluse põhimõtete muutmise legitiimsuse analüüs. Magistritöö. 2008.

¹¹ Susi, M. Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks – Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 13 Euroopa Inimõiguste kohtu dünaamilises käsitluses. Doktoritöö. 2008.

¹² Sarapuu, A. Õigus õigusemõistmisele mõistliku aja jooksul tsviil- ja halduskohtumenetluses Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika käsitluses. Magistritöö. 2012.

Kolmas peatükk keskendub tõhusa menetluse uurimisele kohtulahendite kaudu. Analüüsitakse ringkonnakohtu lahendeid, et tuvastada, milliseid menetluslikke eksimusi on maakohtu lahendites kõige enam ning mida oleks võimalik muuta, et menetlust tõhusamalt läbi viia.

Märksõnad: mõistlik menetlusaeg, kohtumenetlus, kompromiss

1. MÕISTLIKU MENETLUSAJA REGULATSIOON EESTI TSIVIILKOHTUMENETLUSES

1.1 Eesti Vabariigi põhiseaduse §-st 15 ja TsMS-st tulenev mõistlik menetlusaeg ja ennetavad abinõud

Põhiseaduse § 15 lõike 1 esimese lause rakendumise õiguslikuks tagajärjeks on riigi sooritusliku iseloomuga kohustus tagada võimalus kohtu poole pöörduda ning kujundada selleks ausad ja tõhusad menetlused. Mõistlik menetlusaeg peab olema tagatud nii kohtusse pöördujale kui ka teistele menetlusosalistele. Riik peab piisavalt kiire kohtupidamise tagamiseks kohtuid vajalikul määral rahastama ja personaliga mehitama ning andma kohtule piisavad volitused menetluse ohjamiseks. Menetluse mõistlik kestus on määratlemata õigusmõiste. Põhiseadus, konventsioon ega harta ei sisalda selgeid tähtaegu, mille raamidesse peab kohtumenetlus mahtuma. Mõistliku kestusega menetlus ei tähenda lühimat võimalikku.

13

Kehtivas TsMS-is on mõistliku aja nõude põhimõtte reguleeritud §§-s 2, 200 ja 329. Kui poliitikud tähtsustavad ennekõike menetluse kiirust, siis Riigikohtu lahenditest¹⁴ saab järeldada, et vähemalt sama oluline on õiguse kohaldamine kohtu poolt (*iura novit curia*) ja sellega kaasnev selgitamiskohustus.¹⁵

Kui varem ei ole tsiviilkohtumenetluses menetlusaega keskeks teemaks peetud, siis 1. jaanuaril 2006. aastal jõustunud TsMS-i § 2 sõnastas tsiviilkohtumenetluse ülesande lahendada tsiviilasi mõistliku aja jooksul. Sealt edasi on täitevõim tegelenud üha enam menetlustähtaegadega ning üritanud luua erinevaid kontrolli- ja stimuleerimismehhanisme kohtunike survestamiseks asja lahendamisel. Seaduse muudatustega on aga üritatud järjekindlalt tuua sisse ja laiendada erinevaid lihtsustatud menetlusi (näiteks maksekäsu kiirmenetlus, lihtmenetlus). Seetõttu on ajapikku paljudes inimestes, sealhulgas kohtunikes, kujunenud arusaam, et kohtuasjade lahendamisel on peamine kriteerium kiirus.¹⁶

Tuleb nõustuda eespool viidatud seisukohtadega, et mõistliku menetlusaja tagamise abinõud ei tohiks survestada kohtunike igapäevatööd. Pigem tuleks leida sellised lahendused, mille puhul

---

¹³ Pilving, I. PSK § 15/1.

¹⁴ RKTko 3-2-1-33-16 p 14, 3-2-1-23-16 p-d 13-16, 3-2-1-15-16 p 52, 3-2-1-41-15 p 18.

¹⁵ Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinna: Juura 2019, lk 23.

¹⁶ Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – Juridica 2012/IX, lk 660.

survestatakse tähtaegade täitmisel menetlusosalisi, mitte kohtunikke. Seda ka põhjusel, et enamikus tsiviilasjades ei ole kohtumenetlus osapoolte jaoks üllatus. Enamasti on pooled enne hagimenetlust oma seisukohad ja tõendid teineteisele esitatud, seetõttu ei peaks kohtus nende esitamiseks antama väga pikka tähtaega. Lisaks on enamikus tsiviilvaidlustes poolte ühine huvi jõuda kohtuotsuseni kiiresti ja võimalikult väikeste kuludega.

Andra Pärsimägi on väga tabavalt öelnud, et menetluses osalemine ei ole enese (teadmiste) kehtestamise vahend ega võitlus (vastas) poole (esindaja) või kohtunikuga. Menetluse eesmärk on seada pooled võrdsesse olukorda ning menetlus on vahend, millega kohus peab materiaalõiguse õige kohaldamise kaudu tagama mõistliku aja jooksul isiku õiguste kaitse.¹⁷

Kuigi teadaolevalt kehtib tsiviilkohtumenetluses võistlevuse printsiip, mis väljendub TsMS-i § 5 lõikes 1 ja § 230 lõigetes 1 ja 2, siis kohtuniku roll on selles ikkagi hinnata poolte esitatud tõendeid ja väiteid ning seda tuleb teha mõistliku aja jooksul, mitte menetlust venitades.

Riigikohus on märkinud, et asja lahendamisel tuleb võrdväärselt tagada kõigi TsMS-i §-s 2 nimetatud tsiviilkohtumenetluse ülesannete täitmine, see tähendab, et asi tuleb lahendada nii õigesti, mõistliku aja jooksul kui ka võimalikult väikeste kuludega. Seetõttu tuleb ka kohtu kohustusi menetluse korraldamisel pidada võrdväärseks ja piirijuhtumitel kaaluda, milline kohustus väärib täitmist esmajärjekorras.¹⁸

TsMS-i § 333¹ sätestab, et kohtumenetluse pool võib kohtult taotleda kohtumenetluse kiiremaks lõpuleviimiseks sobiva abinõu tarvitusele võtmist, kui tsiviilasi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjusega vajalikku menetlustoimingut, et tagada kohtumenetlus mõistliku aja jooksul. TsMS-i § 333¹ kohaselt on menetlust kiirendava taotluse esitamise alus see, kui kohus jätab vajaliku menetlustoimingu mõjuva põhjusega tegemata. Seaduse sõnastusest lähtudes saaks kohtumenetluse kiirendamist nõuda ainult nendel juhtudel, kui viivitused on tingitud eelkõige kohtunikust või kohtumenetluse korralduslikest puudustest (näiteks istungite määramine). Seletuskiri täpsustab aga, et kohtu tegevusetus tuleks määratleda objektiivsete kriteeriumide kaudu. Seejuures ei ole oluline konkreetse kohtuniku süü, samuti ei ole välistatud, et kohtu tegevusetuseni viivad kohtuniku haigus või puhkus. Käsitletava teema valguses on aga asjakohane märkida, et kohati võib menetluse venimise põhjustada vähem

---

¹⁷ Pärsimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja -tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica* 2009/VII, lk 439.

¹⁸ RKTKo 3-2-1-57-11, p 40.

tähtsate, mõnikord koguni pahatahtlike kaebuste arv. Nendeks on väiksemad asjad, mis tihti kuhjuvad ja kohtute töökoormust suurendavad, näiteks mõned (aga kindlasti mitte kõik) kinnipeetavate kaebused. Tuleb rõhutada, et kohtule pealtnäha vähetähtis asi ei pruugi olla vähe tähtis inimese jaoks.¹⁹

Tuleb nõustuda, et jätkusuutlik ei ole selline olukord, kus kohtunikud jagavad kohtuasju tähtsaks ja vähem tähtsaks. Näitena võib tuua olukorra, kus maksekäsu kiirmenetluses esitatud ja hagimenetluse üle läinud 500 euro suurune võlanõue võib mõne üksikema või pensionäri jaoks olla suure tähtsusega. Sel juhul on üksikema ja pensionäri jaoks kõige tähtsam kiire menetlus, mida ta lisaks positiivsele kohtuotsusele kohtult ootab.

1.2. Mõistlik menetlusaeg EIÕK-i artikkel 6 lõike 1 mõistes ja mõistliku menetlusaja hindamise kriteeriumid

EIÕK artikkel 6 lõike 1 esimene lause sätestab: „Igaühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus.“ Lisaks sätestab EIÕK-i artikkel 13, et igaühel, kelle konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, on õigus tõhusale õiguskaitsevahendile riigivõimude ees ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik.

EIK-i praktika kohaselt hakatakse tsiviil- ja halduskohtumenetluse pikkust reeglina lugema hagi või kaebuse esitamisest pädevale kohtule. Teatud juhtudel võib kohtumenetluse kestus hakata aga kulgema varem. Näiteks võib olla vaja arvestada kohtumenetluse kestuse sisse ka eelnev haldusmenetlus, kui see on kohustuslik tingimus kohtusse pöördumiseks või kui haldusmenetlus on halduskohtumenetlusega vahetult seotud. Menetlusaja mõistlikust hindab EIK nelja kriteeriumi alusel: asja keerukus, kaebaja ja avaliku võimu käitumine ning kaebaja jaoks vaidluses kaalul olevad õigushüved. Kui asja keerukus on argument, mis õigustab teatud juhtudel tavapärasest pikemat menetlust, siis kaebaja jaoks kaalul olevad olulised hüved nõuavad kohtutelt erilist hoolt (kiirust) asja menetlemisel. Kui viivitus on tingitud kaebajast endast, ei

---

¹⁹ Laffranque, J.; Sarapuu, A. Mõistlik aeg ning selle tagamine tsiviil- ja halduskohtumenetluses. *Juridica* 2013/X, lk 733.

vii see üldjuhul mõistliku menetlusaja nõuete rikkumiseni, küll aga viivad selleni kõik viivitused, mis saab omistada võimudele.²⁰

Üks olulisi dokumente, milles on käsitletud kohtumenetluse kestusega seonduvat, on Euroopa Nõukogu juures loodud kohtumenetluse efektiivsuse järgimise komisjoni (*European Commission for the Efficiency of Justice*)²¹ vastav raport. Raporti kohaselt on EIK loonud kriteeriumid, mida arvestatakse selle hindamisel, kas menetluse aeg on olnud mõistlik või mitte. Allpool on need kriteeriumid esitatud.²²

- Asja keerukus. EIK mõnab, et keerulisemate asjade menetlemine võtab rohkem aega, kuid rõhutab, et isegi keerulise asja menetlusele kuluv aeg ei saa olla väga pikk.
- Menetlusosaliste käitumine. Tegemist on ainsa kriteeriumiga, mille puhul EIK on leidnud, et konventsiooni artiklit 6 ei ole rikutud isegi juhul, kui menetlusaeg oli ilmselt liiga pikk. Menetlusosalised vastutavad viivituse eest aga ainult siis, kui nad on ilmselgelt käitunud pahauskselt.²³ Lõppastmes peavad kohtud kindlustama asja sujuva menetluse²⁴ ja menetlusosalisi ei saa süüdistada selles, et nad kasutavad kõiki õiguslikke vahendeid, mis on neile siseriiklikus õiguses antud.²⁵
- Võimude (riigi) käitumine. Kui kohtusüsteemi on tabanud ajutine ja ettenägematu töökoormus ning riik on teinud kõik mõistlikult võimaliku selle leevendamiseks, siis võib pikem menetlusaeg mõnel juhul olla õigustatud.²⁶
- Õigushüve kaal ehk mis on isiku jaoks menetluses kaalul. Selle kriteeriumi järgi loetakse teatud juhtumid n-ö eesõigusega asjadeks (inglise keeles: *priority cases*).

Tsiviilasjades on viimati nimetatud juhtumiteks näiteks:

- töövaidlused;
- juhtumid, kus menetletakse õnnetuse ohvri kompensatsiooninõuet;
- juhtumid, kus isik kannab vanglakaristust;
- juhtumid, kus isiku tervis on kriitilises seisus või isik on väga vana;

---

²⁰ Laffranque, J.; Sarapuu, A., lk 728.

²¹ Calves, F. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6.-8. December 2006. – http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf (19.11.2022).

²² *Ibid* lk 3-4.

²³ *Ibid* lk 27.

²⁴ EIKo 19449/02, *Patricianakos vs Kreeka*.

²⁵ EIKo 9616/81. – A117, *Erkner ja Hofauer vs Austria*.

²⁶ Grotian, A. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 82. Human rights files, No. 13.(Tõlk. Soomets, S). Council of Europe Press, 1993. – <http://www.nc.ee/?id=531> (14.11.2022).

- pereelu ja –suhetega seotud vaidlused (nt laste ja vanemate vahelisi suhteid puudutavad vaidlused, hooldusõiguse juhtumid);
- piiratud teovõimega isikute kohtuasjad (eestkoste) jmt juhtumid.

EIK ei ole küll määranud menetlusaja pikkuse standardeid, kuid raportis esitatud otsuste ja seisukohtade alusel saab järeldada, et niinimetatud tavalistes tsiviilasjades võib peaaegu alati pidada mõistlikuks menetlusaega, mis ei ületa kahte aastat. Kuna enamasti tuleb kõige rohkem viivitust ette esimese astme kohtus, siis taandub küsimus sageli sellele, kui kaua on menetlus just esimeses astmes kestnud. Niinimetatud eesõigusasjades võib ka kaks aastat olla ebamõistlikult pikk aeg. Keerulistes asjades seevastu võidakse lugeda mõistlikuks ka mõnevõrra pikemat aega. Lähemalt uuritakse näiteks seda, kas ning millal ja missugustel põhjustel on olnud kohtumenetluses niinimetatud passiivsuse perioodid. Ka keerulistes asjades ületab mõistlik aeg harva viit aastat ja peaaegu mitte kunagi kaheksat aastat. Üheksa aastat kestnud kohtumenetlus on aga ilmselgelt ebamõistlikult pikk. Samuti on näiteks leitud, et ei olegi tarvis detailselt tutvuda neli aastat väldanud apellatsioonimenetlusega. Seda seetõttu, et niisugune ajavahemik iseenesest on ülemäära pikk ja järgnes varasemale menetlusele, mis ise oli liiga kaua kestnud. Kui menetlusosaline on oma käitumisega ise põhjistanud mõistliku menetlusaja ületamise, siis eitab EIK rikkumist. Siiski tuleb silmas pidada, et enamasti on pikale veninud menetluses võimalik omistada teatud rikkumised ka kohtule.²⁷

Ülal kirjeldatu näitena võib tuua EIK-i lahendi *Sladzevskis vs Läti*²⁸ mõistliku menetlusaja ületamise laste hooldusasjas. EIK kordas eelnimetatud lahendis oma varasemat seisukohta, et menetluse pikkuse mõistlikkust tuleb hinnata juhtumi asjaolusid silmas pidades ja järgmiste kriteeriumide alusel: juhtumi keerukus, menetlusosaliste käitumine ning kaebaja jaoks kaalul olevad õigushüved. Kaebaja jaoks oli kaalul väga oluline perekonnaküsimus, mille menetlemisel oli vajalik eriline hoolsus arvestades võimalikke tagajärgi, mida menetluse liigne kestus võis tekitada. Menetlus algas 11. märtsil 2005 ja lõppes 24. jaanuaril 2013. Kohtumenetlus kestis kolmes kohtuastmes rohkem kui seitse aastat ja kümme kuud. Siseriiklikud kohtud pidid lahendama mitmeid kaebaja ja V.S. abielu lahutamisest tulenevaid küsimusi, sealhulgas nende laste hooldusõiguse ja suhtlemisõiguse määramine. See koos mitmete kõrvalmenetlustega ja kaebaja elukoht Suurbritannias suurendas kohtuasja üldist keerukust menetluslikust aspektist. Kaebaja ei osalenud vähemalt kahel Riia ringkonnakohtus

²⁷ Vutt, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. 2011, lk 4–5.

²⁸ EIKo 32003/13, *Sladzevskis vs Läti*.

toimunud kohtuistungil, mille tulemuseks oli üheaastane viivitus. Lisaks ei teinud kaebaja koostööd lastekaitseametnikega, viivitades sellega nende arvamuse saamist.

Riigi käitumise kohta märkis EIK, et mõni ajavahemik oli märkimisväärselt pikk. Riigikohus algatas menetluse aasta pärast materjalide kättesaamist, esimene kohtuistung pidi toimuma üksteist kuud hiljem. Selle aja jooksul hindasid riigisiseseid kohtud õiguskaitse taotlusi, kuid kohtuasja ennast ei arutatud. Pärast seda, kui Riigikohtu senat sai juhtumi kätte, kulus kassatsioonimenetluse algatamisest keeldumise otsuse vastuvõtmiseks üksteist kuud, selle aja jooksul ei toimunud ühtegi kohtuistungit.

EIK leidis, et menetlus oli liiga pikk ja riigisiseseid kohtud ei tegutsenud EIÕK-i artikli 6 lõikes 1 nõutud erilise hoolsusega. Eelkõige ei olnud õigustatud märkimisväärne tegevusetus apellatsioonimenetluses. Asi saabus Riigikohtu tsiviilosakonda 24. juulil 2008. aastal, menetlus algatati 2. juulil 2009. aastal ja istung määrati 1. juunile 2010. aastal. EIK nõustus valitsusega, et kaebaja käitumine põhjustas samuti menetluse üldist venimist. Samas tuletas EIK siiski meelde, et kohustus korraldada õigusemõistmist kiiresti on asjaomaste asutuste ülesanne. Seega leidis EIK selles lahendis, et EIÕK-i artikli 6 lõiget 1 oli rikutud.

EIK-i põhisuundumus mõistliku aja küsimuses on selge: mõistliku aja nõuetele vastava kohtuasja menetlusfaasid ei kesta üldjuhul kauem kui kaks aastat. Kui see periood kestab kauem kui kaks aastat, ent kohus seda ei kritiseeri, siis on peaaegu alati põhjus kaebaja enda käitumises ja viivitus on vähemalt osaliselt põhjustatud kas tema tegevusetust või käitumisest halvas usus. 23 keerulise kohtuasja juures, millest üheski ei tuvastatud rikkumist, oli jahmatav leida, et 12 juhul ehk üle poolte juhtudest kritiseeris kohus kaebaja käitumist, mis viivitust süvendas. Rikkumist ei tuvastatud, kuna see oli seotud kaebaja enda sobimatu käitumisega. Isegi kui kaebaja ei toimi nõuetekohase hoolsusega, kaalub EIK alati, kuidas kohus sellele reageeris. Kui kohtule ei saa süüks panna ühtegi tegematajätmist ja kui kohtuasi puudutab menetlust, mille käigu eest vastutavad pooled, peetakse viivituste eest vastutavaks ainult pooli, kui neil esines tegemata jätmisi või nad esitasid sobimatuid nõudmisi. Sellistel juhtudel leiab kohus, et rikkumist ei olnud isegi siis, kui objektiivselt võttes näib menetlus ülemäära pikk. Kui menetlus on pikem kui kaks aastat, uurib kohus asja põhjalikult, et kontrollida nii riigisiseste asutuste kui ka poolte hoolsust asja keerukust arvestades. Kohtuasjades, milles menetlus kestis alla kahe aasta, kohus sellist detailset uurimist ette ei võta.

See, mis kaebaja jaoks vaidluses kaalul on, on põhiline hindamiskriteerium ja võib sundida kohut kalduma kõrvale oma tavalisest praktikast mis tahes kohtuinstantsis alla kahe aasta väldanud menetlusi vastuvõetavaiks lugeda. See võib ka olla põhjuseks, miks kohus ise seda liiki asjad oma istungite kalendris eelisjärjekorda paneb. Arvestades asjade kuhjumist kohtutes püüab EIK leida tasakaalu mõistlikust ajast kinnipidamise ja nõuetekohase õigusemõistmise vahel. EIK kutsub mahajäämusega kohtuid üles pooleli olevate asjade edasise käigu kaalumisel lahendama asju tähtsuse järjekorras, mitte nende kohtule esitamise järjekorras. Seega kaudselt soovitab kohus arvesse võtta seda, mis hageja jaoks kaalul on. Põhja-Euroopa riikide kohtutes on teatud kohtuasjade eelisjärjekorda seadmist juba edukalt katsetatud. Keerulistes asjades keskendub kohus keerukust silmas pidades nendele menetlustele, mis on ilmselgelt ülemäära pikad. Selleks, et tuvastada, et rikkumist ei toimunud, nõuab EIK täpseid selgitusi ebanormaalsete pikkade ajavahemike kohta. Lihtsates asjades ei ole kohus selles osas nii range.²⁹

1.2.1 Eestit puudutavate EIK mõistliku menetlusaja lahendite analüüs

EIK võtab mõistliku menetlusaja hindamisel arvesse seda, kas tegemist oli prioriteetse asjaga, kus isiku jaoks olid kaalul olulised hüved, või keerulise asjaga, mis oma loomu poolest nõuabki rohkem aega menetlemiseks. Samas arvestab EIK seda, kas viivitused olid põhjustanud menetlusosalised või ametivõimud.

18. jaanuaril 2007. aastal EIK-i tehtud lahendis nr 35062/03 *Shchiglitsov vs. Eesti*³⁰ käsitleti 26. mail 1997. aastal Narva Linnakohtule esitatud hagi ühisvara jagamiseks. Linnakohus lükkas korduvalt istungit edasi ja eelistung toimus 1999. aastal, põhiistung 2000. aastal ja linnakohus tegi otsuse samuti 2000. aastal. Pärast apellatsioonkaebuse arutamist tühistas ringkonnakohus linnakohtu otsuse ning saatis tagasi linnakohtule. 2002. aastal tegi linnakohus uue otsuse, millele esitati apellatsioonkaebus. Ringkonnakohus tegi otsuse ja 16. arpillil 2003. aastal keeldus Riigikohus kaebajale menetluluba andmast. Seega kestis ühisvara jagamine ligi kuus aastat. Nimetatud lahendis arutas kohus küsimust, kas on rikutud EIÕK-i artikli 6 lõiget 1 kohtumenetluse ülemäärase pika kestuse tõttu. Kohus selgitas, et menetluse pikkuse

---

²⁹ Calves, F. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006. lk 71. – http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf. (12.11.2022).

³⁰ EIKo 35062/03, *Shchiglitsov vs Eesti*.

mõistlikkust tuleb hinnata lähtuvalt kohtuasja oludest, tuginedes järgmistele kriteeriumitele: asja keerukus, kaebaja ja asjaomaste asutuste käitumine ning kaebaja kaalul olev huvi vaidluses. Kuna kõnealuse vaidluse keskmeks oli ühisvara jagamine, siis asus kohus seisukohale, et kaebajal oli märkimisväärne huvi vaidlus kiiresti lahendada. Kohtuasja vaidlusalune ese ei olnud samas keeruline, seetõttu asus kohus seisukohale, et menetluse pikkust ei saa käesolevas asjas õigustada asja keerukusega. Kohus võttis teadmiseks Eesti Vabariigi valitsuse väite, et kohtuistungid toimusid viivitusega, kuna Narva Linnakohus oli sel ajal raskes olukorras. Kõnealusel ajal oli Narva Linnakohtus täitmata mitu kohtuniku ametikohta ning kohtu kohtunikel oli väga suur töökoormus. Siiski tuletas EIK meelde, et EÕIK-i artikli 6 lõige 1 kohustab osalisriike korraldama oma õigusemõistmise nii, et kohtud suudaksid täita kõik nimetatud sättega seatud tingimused.

Samamoodi eespool kirjeldatud lahendiga on EIK lahendanud ühe perekonnaõiguse kaasuse vaidluse Kiisa vs. Eesti lahendis³¹. 10. oktoobril 2003. aastal esitati kohtusse hagiavaldus abielu lahutamiseks ja ühisvara jagamiseks. Kuna paralleelselt toimus menetlus ka teises tsiviilasjas, siis kohus peatas vahepeal menetluse. 26. jaanuaril 2011. aastal tegi Riigikohus otsuse kassatsioonkaebust menetlusse mitte võtta. Lisaks riigi taotlusele kustutada kaebused kohtuasjade nimistust EIÕK-i artikli 37 alusel, lahendas EIK ka EIÕK-i artikli 6 lõike 1 väidetavat rikkumist, kuna menetlus kestis kolmes kohtuastmes kokku kuus aastat ja kolm kuud. Nimetatud lahendis märkis EIK, et kohus on ka varasemates kohtuasjades leidnud, et Eestis puudub tõhus õiguskaitsevahend menetluse pikkust puudutavate kaebuste korral. Lisaks märkis EIK, et kõnealune tsiviilmenetlus, milles kaebaja nõudis poja kasuks elatist, ei olnud iseenesest keeruline. Samas oli vaidluse teemat arvestades vajalik rakendada erilist hoolsust. EIK märkis ametivõimude tegevuse kohta, et puuduvad selged märgid, et kohtud oleksid menetluse läbiviimisega venitanud. Samas viitab asja tagasisaatmine uueks arutamiseks tavaliselt alama astme kohtute eksimustele. Seetõttu leidis EIK, et menetluse üldpikkuses on süüdi ametivõimud, mitte kaebajad. EIK asus seisukohale, et selles asjas oli menetlus ebamõistlikult pikk ning ei olnud kooskõlas mõistliku aja nõudega, seega rikuti EIÕK-i artikli 6 lõiget 1.

29. jaanuari 2009. aasta lahend Missenjov vs. Eesti³² käsitles kohtuasja, kus 19. oktoobril 1999. aastal esitas AS Eesti Maapank Narva Linnakohtule kaebaja vastu nõude. See oli laenulepingust tuleneva rahalise nõude vaidlus, mille lahendamine kestis ühes kohtuastmes enam kui kuus

---

³¹ EIKo 16587/10 ja 34304/11, Kiisa vs Eesti.

³² EIKo 43276/06, Missenjov vs Eesti.

aastat. EIK selgitas lahendis, et menetlusosalise käsutuses olevad riigisisised õiguskaitsevahendid menetluse pikkust puudutava kaebuse esitamiseks on EIÕK-i artikli 13 tähenduses tõhusad, kui need hoiavad ära väidetava rikkumise või selle jätkumise või tagavad kohase hüvitise juba toimunud rikkumise eest. Seega on õiguskaitsevahend tõhus juhul, kui seda saab kasutada kas asja menetleva kohtu otsuse vastuvõtmise kiirendamiseks või menetlusosalisele kohase hüvitise võimaldamiseks juba ilmnunud viivituste eest. Lisaks rõhutas EIK, et nagu paljudes valdkondades on vaieldamatult parim lahendus ennetamine. Kui õigussüsteem on EIÕK-i artikli 6 lõikes 1 sätestatud mõistliku aja nõuet arvestades puudulik, on kõige tõhusam lahendus luua õiguskaitsevahend, mille eesmärk on kiirendada menetlust ja vältida menetluse muutumist ülemäära pikaks.

Mõned riigid on olukorda hästi mõistnud ning otsustanud omavahel kombineerida kaks õigusvahendit, millest ühe eesmärk on kiirendada menetlust ja teise eesmärk pakkuda hüvitist. EIK leidis näiteks, et tõhus ennetav õiguskaitsevahend on Austrias, kus menetlusosalised võivad esitada taotluse menetluse kiirendamiseks, kui kohus menetlustoimingutega viivitab. Kõrgem kohus võib seejärel määrata kõnealuse menetlustoimingu läbiviimiseks kohase tähtaja. Lisaks tõi EIK näited Poola ja Šveitsi õiguskaitsevahendite kohta. Selles lahendis leidis EIK, et istungite edasilükkamine ei olnud tingimata peamine menetluse venimise põhjus ja see ei mõjuta alati menetluse pikkust tervikuna. Kohtu tegevusetuse peale kaebuse esitamise kohta märkis EIK, et puuduvad asjakohased näited riigisisese õiguse ning kohtupraktika kättesaadavuse ja tõhususe kohta. Kohtuniku distsiplinaarkaristuse algatamise võimaluse puhul ei näinud aga EIK selle seost menetluse kiirendamisega. Seega leidis EIK, et selles asjas rikuti EIÕK-i artikli 6 lõiget 1.

08. novembril 2011. aastal tegi EIK kohtuotsuse kaebuses nr 54191/08 Raudsepp vs. Eesti³³. Kaebaja esitas 19. juunil 2002. aastal Tallinna Halduskohtusse kaebuse Tallinna linna vastu kahjutasunõudega, kuna kaebaja kaotas võimaluse saada korteri omanikuks erastamise teel. Menetlused kolmes astmes lõppesid 14. mail 2008. aastal, kui Riigikohtu halduskolleegium otsustas jätta kassatsiooni rahuldamata. See oli omandireformi vaidluse lahendamine ja EIK mõõnis, et selle vaidluse lahendamine eeldas oluliste poliitiliste ja õiguslike otsuste tegemist. See puudutas põhimõttelisi küsimusi, mis nõudis Riigikohtu, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja teiste riigiasutuste koostöö vajalikkuse tõttu paratamatult rohkem aega kui tavaline kohtumenetlus. Kohtuasi oli seotud omandireformi aluste seaduse § 7 lõike 3 kehtivusega,

---

³³ EIKo 54191/08, Raudsepp vs Eesti.

millega seoses tegi Riigikohtu üldkogu kaebaja kaebuse menetluses oleku ajal kolm otsust ja Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegium ühe otsuse. Riigikohtul oli raske ülesanne teha asjas otsus mõistliku aja jooksul, tagades samal ajal nõuetekohase õigusemõistmise. Õigusemõistmine pidi muu hulgas hõlmama eri asjaosaliste õiguste ja huvide tasakaalustamist keerukas omandireformisüsteemis, tagama kohtupraktika ühtluse ning kohaldama konkreetsetel asjaoludel sobivaks peetavaid kohtulikke piiranguid. Võib öelda, et selle kohtuasja kiiret lahendamist ei oleks saanud pidada poolte huvide teenimiseks või kohtuvõimu nõuetekohaseks teostamiseks, kui Riigikohtu enda kõrgema mõjuga kolleegium oleks seejärel peagi otsuse aluseks olevaid põhjendusi muutnud. Kaebaja jaoks kaalul olnu kohta märkis EIK, et asi puudutas kaebaja hüvitenõuet kohaliku omavalitsuse vastu. Nagu valitsus märkis, otsustati kohtuasja see aspekt lõplikult ringkonnakohtu otsusega, mille peale kaebaja kassatsiooni ei esitanud. Kohtuasja ülejäänud osa oli seotud haldusaktiga, mis puudutas hoonet, kus kaebaja elas. EIK-il oli raske hinnata selle vaidluse tulemuse praktilist tähtsust kaebaja jaoks. Siiski märkis EIK, et korteri omandiõigus oli läinud kaebaja perekonnale üle juba 2002. aastal ja seetõttu ei saanud vaidlus otseselt mõjutada tema korteris elamise õigust, küll aga võis sellel olla teatud mõju sellega seotud finantsküsimustele. Kohtuasja asjaolude põhjal leidis EIK, et artikli 6 lõikes 1 sätestatud mõistlikku aega ei ületatud ja seega EIÕK-i artikli 6 lõiget 1 ei rikutud.

Eespool kirjeldatud kohtuasju menetleti enne 1. septembrit 2011. aastal, kui TsMS-i täiendati §-ga 333¹. Selle paragrahvi kohaselt nähti ette võimalus esitada tsiviilkohtumenetlust kiirendav taotlus, kui tsiviilasi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjuseta vajalikku menetlustoimingut, sealhulgas ei määra õigel ajal kohtuistungit, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul. Viidatud seadusemuudatus sai alguse õiguskantsleri initsiatiivil algatatud menetlusest³⁴, et selgitada välja õiguskaitsevahendite kasutamise võimalused juhul, kui isikut puudutava kohtuasja lahendamisel on rikutud kohtumenetluse mõistliku menetlusaja toimumise põhimõtet. Õiguskantsleri praktika näitas, et isiku õigus kohtumenetluse toimumisele mõistliku aja jooksul oli olnud levinuimaks probleemiks, mille pärast õiguskantsleri poole distsiplinaarmenetluse algatamise taotlusega pöörduti (2006. aastal kaheteistkümnest avaldusest viis). Esitatud avaldustest oli üks päädinud distsiplinaarmenetluse algatamise ja vastava distsiplinaarsüüdistuse koostamisega. Mitmel korral oli tulnud pöörduda kohtu esimehe poole soovitusel vabandada isiku ees mõistliku aja

---

³⁴ Õiguskantsleri menetlus asjas nr 6-8/070751. Õiguskantsleri 2007. aasta tegevuse ülevaade. Tallinn 2008, lk 78–82. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/6iguskantsleri_2007._aasta_tegevuse_ylevaade.pdf (19.11.2022).

põhimõtte mittejärgimise tõttu. Seda põhjusel, et kohtumenetluse venimine üle mõistliku aja piiri ei olnud konkreetse kohtuniku süü. Õiguskantsler selgitas: „Kohtuasja venimine üle mõistliku aja piiri võib kaasa tuua isikule nii moraalset kui ka materiaalist kahju. Nii põhjustab „õhus olev“ kohtuasi ja sellest tulenev määramatus tuleviku suhtes isiku jaoks paratamatult pingeid, hingelisi kannatusi (närveerimist, muret, stressi) ning muid võimalikke ebameeldivusi (nt kriminaalasjades võimalikku stigmatiseerimist). Sõltuvalt kohtumenetluse liigist võib taoline isiku õiguste riive olla eriti intensiivne (nt kriminaalasjades, perekonnavaidlused jmt). Õigusvaidluse tekkimisest oluliselt hiljem tehtav kohtuotsus võib põhjustada varalist kahju. See võib olla sisuliselt kaotanud oma tähenduse isiku jaoks, kuna kohtuotsuse täitmine ei võimalda enam heastada õigusvaidluse läbi tekkinud kahju, isikul võib olla kadunud õiguskaitsevajadus jne. See tähendab, et avalik võim ei ole suutnud täita oma põhiseadusest tulenevat kohustust pakkuda isikule kaitset kohtumenetluse kaudu.“ Õiguskantsleri selgituste kohaselt oli selleks ajaks probleemi olemasolu kinnitanud ka EIK-i praktika, mida on eespool analüüsitud ka siinses töös.

Mart Susi jõudis oma doktoritöös järeldusele, et EIÕK-i artikli 13 ja artikli 6 lõike 1 esimese *lex specialis*'e kaitseala piiritlemisel on EIK-i lahendid ebajärjekindlad. Nimetatud kahe põhiõigusnormi piiritlemisel kasutab EIK niinimetatud küsimuste jada. Kõigepealt tuleb küsida, kas tõhus menetlus enda kaitseks on tagatud riigisisese kohtumenetluse kaudu. Kui selline õigus on riigisiseste seadustega tagatud ning isikul ei ole olnud võimalik seda õigust kasutada, siis on rikkumine hõlmatud EIÕK-i artikli 6 lõikega 1. Saab asuda seisukohale, et EIÕK-i artikli 13 rikkumine seoses juurdepääsuõigusega kohtule võib esineda siis, kui kõik isikud, kes sooviksid esitada riigisisesele kohtule analoogilise sisuga kaebuse, ei saa seda teha kohtute pädevuse puudumise tõttu. Seda põhjusel, et riigisisese menetlusseadused või kõrgema kohtu tõlgendus sellist menetlust ei võimalda. Seevastu juhul, kui riigisiselt on nii menetlusseadustes kui ka kohtute rakendatuna olemas menetluskord seda liiki kaebuste läbivaatamiseks, kuid konkreetses kohtuasjas ei võimaldata isikule tema kaebuse asjas sisulise otsuse tegemist, võib olla tegemist EIÕK-i artikli 6 lõike 1 rikkumisega.³⁵

---

³⁵ Susi, M. Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks – Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 13 Euroopa Inimõiguste Kohtu dünaamilises käsitluses. Doktoritöö. Tallinn 2008, lk 188. – <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6335> (11.11.2022).

1.3 Kiire kohtumenetluse tagajärjed ja ohud

Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna valitsusliidu aastateks 2011–2015 tehtud programmi³⁶ punkt 16 nägi muuhulgas ette, et kohtuasjade menetlus ei tohi üheski kohtuastmes kesta üldjuhul üle 100 päeva. 100 päevast kujunes välja omamoodi peateema ja mõnedes inimestes näis kujunevat arusaam, et menetluse kiirus ongi põhiline, kui mitte ainus, menetluse kestuse hindamise kriteerium.³⁷

Viidatud seisukoht ei saanud aga suuremat kõlapinda, kuna ilmselgelt praktikas sellised lihtsustatud kriteeriumid kohtumõistmisele positiivset mõju ei avaldada. Endine Riigikohtu liige Henn Jõks märkis 14. veebruaril 2014. aastal ettekandes kohtunike täiskogul, et ta julgeb väita, et ebamõistlik on Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi punktis 16 seatud eesmärk arendada kohtusüsteemi sihiga muuta õigussüsteemi kodanikele kiiremaks ja odavamaks, sealhulgas põhimõtte, et kohtuasjade menetlus ei tohi üheski kohtuastmes kesta tavaliselt üle 100 päeva. Jõks arvas, et ka programmi autorid ja heakskiitjad sooviksid oma kohtuasja lahendamisel eelkõige head menetlust sellele järgneva lahendiga, mitte aga seda, et vaidlus kiiresti ja odavalt lahendatud saaks.³⁸

Pigem teeb murelikuks see, et praegu ei ole ühtegi Vabariigi Valitsuse arengukava, mis oleks kaudseltki kohtutega seotud. Sellest võib järeldada, et Vabariigi Valitsuse arvates ei ole Eesti Vabariigis õiguskorraga seotud probleeme või et probleemid on nii vähe tähtsad, et neid ei ole vaja valitsuse tasandil lahendada.

Järgnevalt on välja toodud neli punkti, mis ohustavad kiiret kohtumenetlust ja selle saavutamist.

1.3.1 Kohtulahendite kvaliteedi langus.

Riigikohtu esimees Villu Kõve on Juridica artiklis märkinud, et menetluse kiiruse mõõtmisest veel keerulisem on menetluse kvaliteedi mõõtmine. Objektivse kriteeriumina saab maakohtute töö kvaliteeti hinnata ilmselt üksnes sel alusel, kui suur hulk nende lahenditest edasi kaevatakse ja kui palju edasikaebamise käigus tühistatakse. Samas võib see anda moonutatud pildi, sest edasikaebus võib paljudel juhtudel jääda esitamata rahapuuduse või teadmatus, see tähendab

---

³⁶ Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna valitsusliidu programm aastateks 2011-2015. – <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/uudised/taustamaterjalid/Valitsusliit%20I.pdf> (05.12.2022).

³⁷ Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica IX/2012, lk 659.

³⁸ Jõks, H. Õigussüsteemi kvaliteet vs tõhusus läbi kolme kohtuastme. Ettekanne kohtunike täiskogul. 14.02.2014.

maakohtu vigade mittemõistmise tõttu. Samuti võib just menetluse venimise korral olla vaidlusalune küsimus juba aktuaalsuse kaotanud. Menetluse kvaliteeti saab hinnata ka kõrgema astme kohtu lahendites esile toodud tüüpvigade alusel juhul, kui ühe-kahe kohtuasja lahendamisel on antud hinnang mitmetele valesti lahendatud kohtuasjadele. On menetlusi, mille puhul on menetluse kvaliteedi hindamiseks olemas ka selgemad kriteeriumid, mille põhjal on võimalik hinnata, kas menetlus on oma eesmärgi täitnud. Näiteks hinnatakse rahvusvaheliselt pankrotimenetluse tõhusust, võttes arvesse võlasumma protsenti, mille ulatuses suudetakse menetluse käigus rahuldada võlausaldajate tunnustatud nõuded.

Menetlusosalistele endile näitab menetluse kvaliteeti tõenäoliselt esiteks see, kuidas nendega menetluses ümber käiakse, see tähendab, et kuivõrd kohus nende õigusi austab ja menetlust ohjata suudab. Teiseks on oluline ka see, kuivõrd kompetentne on kohus nii menetlusõiguse kui ka vaidluse lahendamise aluseks oleva materiaalõiguse tundmisel ja rakendamisel ning kuivõrd veenvalt ta oma seisukohti põhjendada oskab. Kokkuvõttes näitab menetluse kvaliteeti menetlusosaliste jaoks eelkõige ilmselt see, kui tõsiselt kohus ise menetlust võtab. See ei käi aga üksnes põhiliste menetluse küsimuste kohta. Näiteks kui kohtulahend kubiseb arvutus- ja viitamisvigadest (muu hulgas õigusaktidele), poolte nimed ja nõuded on tähistatud valesti ja muu selline, siis paneb ka see menetlusosalist arvama, et kohus on tema asja lahendanud ebakvaliteetselt.

Riigikohus on märkinud, et asja lahendamisel tuleb võrdväärselt tagada kõigi TsMS-i §-s 2 nimetatud tsiviilkohtumenetluse ülesannete täitmine. Seega asi tuleb lahendada nii õigesti, mõistliku aja jooksul kui ka võimalikult väikeste kuludega ning sellest tulenevalt tuleb ka kohtu kohustusi menetluse korraldamisel pidada võrdväärselt ja piirjuhtumitel kaaluda, milline kohustus väärib esmajärjekorras täitmist.³⁹ Seega ei saa ükski aluspõhimõte olla absoluutse tähendusega ning menetluse kiiruse huvides ei tohi asja õiget lahendamist ohvriks tuua. Ka on Riigikohus märkinud, et kohtu esmane roll on anda poolte esitatule õiguslik hinnang.

Samas ei saa asjas lõpliku tõe väljaselgitamine olla eesmärgiks omaette. Õigusemõistmise eesmärgiks on ka õigusrahu saavutamine vaidlusküsimuse lahendamise kaudu, selle parim vahend on mõistliku kompromissi saavutamine asja lahendamisel. Samuti ei pruugi asja lahendamise õigsus poolte jaoks enam oluline olla, kui pikaajalise vaidluse pool on surnud või pankrotistunud, vaidlusalune vara hävinud või laps täisealiseks saanud. Samuti ei saa ainuüksi kulude kokkuhoiu huvides jätta pidamata kohtuistungit, kui poolte seisukohtade välja selgitamine või tõendite kogumine muul viisil võimalik ei ole. Analüüsides menetluse mõistliku

---

³⁹ RKTko 3-2-1-57-11, p 40.

aja jooksul toimumise põhimõtet, ei tohi unustada ka selles osas kehtivat põhimõttelist erinevust kriminaalmenetlusest. Nimelt on menetluse mõistliku aja ületamise põhiline tagajärg kriminaalmenetluses süüdistatava õigeks mõistmine, tsiviilkohtumenetluses tuleb aga asi lõpuni lahendada ka siis, kui mõistlik menetlusaeg on juba möödas, see tähendab, et hagi ei ole võimalik sel põhjusel rahuldada või rahuldamata jätta.⁴⁰

Siinkohal peab nõustuma eelkõnelejaga ja Riigikohtu poolt väljatooduga, et iga tsiviilasja lahendamisel tuleb tagada võrdväärset menetlusökoonomia eeldused. Eelistada ei tuleks kulude kokku hoidu ega liigset kiirustamist, sest kohtu ülesandeks on anda eelkõige menetluses õiguslik hinnang, sest just see on enamuses tsiviilasjades ka põhjuseks, miks kohtu poole pöördutakse.

Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu (Counsellative Council of European Judges, edaspidi *CCJE*) 2008. aasta arvamuse kohaselt on kohtulahendile esitatav põhiline põhjuste ja analüüsi selgus. Ühtlasi on see üks oluline osa asja õiglasele arutamise õiguse puhul. EIÕK-i artikkel 6 nõuab näiteks, et riigid moodustaksid sõltumatud ja erapooletud kohtud ning soodustaksid tõhusate menetluste rakendamist. See kohustus on täielikult täidetud siis, kui selle tulemusena saab kohtunik kodanike kõrgeimaks hüvanguks õigust mõista õiglaselt ja korrektset, lähtudes seadustest ja tuvastatud faktidest. Kõrge kvaliteediga kohtuotsus on selline, millega saavutatakse tulemus, mis on nii õige kui kohtunikul kasutada oleva materjali põhjal võimalik ning selleni jõutakse õiglaselt, kiiresti, selgesti ja otsustavalt.

Samuti peab kohtuotsus vastama hulgate nõudmistele, mille suhtes kehtivad teatud ühispõhimõtted, mis ei sõltu konkreetse süsteemi erisustest ega eri riikide kohtute tavadest. Lähtekoht on, et kohtuotsuse eesmärk ei ole mitte üksnes konkreetse vaidluse lahendamine ja pooltele õiguskindluse andmine, vaid sageli ka sellise kohtupraktika loomine, mis aitaks vältida teiste vaidluste tekkimist ja tagaks ühiskondliku kooskõla.

Kohtuotsuse kvaliteet sõltub otseselt kohtusüsteemi kasutada olevast rahast. Kui ei ole piisavalt raha või tööjõudu, ei saa kohus tõhusalt toimida. Need on olulised, ei kaitsta kohtunikke nende otsuseid või käitumist üldisemalt mõjutada võivate surveavalduste eest. Samuti on vaja tagada, et kohtunikeks saavad parimad kandidaadid, selle jaoks on aga vaja, et kohtuniku töötasu oleks piisavalt suur. On ilmne, et kvalifitseeritud ametnike abi ning kohtunikku rutiinsest tööst

---

⁴⁰ Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica* 2012/IX, lk 661.

vabastavate ja dokumentide ettevalmistamisega tegelevate kohtunõunike töö aitavad kohtuotsuste kvaliteeti tõsta. Selliste ressursside puudumisel on väga keeruline saavutada kohtusüsteemi tõhus toimimine ning kõrge kvaliteediga tulemused.

Allpool on esitatud CCJE peamised järeldused ja soovitused, mis autori arvates on kohtulahendite kvaliteedi tõstmisel väga olulised.

1. Üks väline tegur, millest sõltub kohtuotsuse kvaliteet, on seadusandja vastuvõetud õigusaktide kvaliteet. Seetõttu on tähtis, et riigisiseseid parlamendid hindaksid ja jälgiksid kehtivate õigusaktide ja seadusandlike ettepanekute mõju kohtusüsteemile.
2. Otsus peab olema arusaadav ning kirjutatud selges ja lihtsas keeles, kusjuures iga kohtunik peab saama valida kas oma stiili või kasutada standardmudeleid.
3. Kohtuotsuse kvaliteet sõltub põhimõtteliselt otsuse põhjendava osa kvaliteedist. Põhjendav osa võib sisaldada õiguspõhimõtete tõlgendamist, mille puhul tuleb alati silmas pidada õiguskindlust ja järjepidevust. Kui kohus peaks otsustama varasemast kohtupraktikast kõrvale kalduda, tuleb seda otsuses selgelt ütelda.
4. Kohtuotsuses endas või selle alusel tehtud mistahes korraldus tuleks sõnastada selgelt ja ühemõtteliselt, nii et seda saaks kergesti jõustada või – kui on tegemist käsuga midagi teha või mitte teha või maksta – takistusteta täitmisele pöörata.
5. Kohtuotsuste kvaliteedi hindamiseks tuleb uurida kohtusüsteemi tervikuna. Tähelepanu tuleb pöörata menetluse pikkusele, läbipaistvusele ja läbiviimisele.
6. Oma lahendite, kohtupraktika uurimise ja aastaraportite kaudu saavad kõrgemad kohtud anda panuse kohtuotsuste kvaliteedi parandamisse ja kvaliteedi hindamisse; selles plaanis on äärmiselt oluline, et kõrgemate kohtute endi praktika oleks selge, järjepidev ja püsiv.⁴¹

Kvaliteedipuudusele viidatakse Riigikohtu lahendi 3-2-1-44-14 punktis 12, kus kohus tuvastas ringkonnakohtu otsuses mitmeid lihtsaid, kuid sisulisi vigu. See viitab kiirustamisele, mida tuleb aga kohtuotsuse kui täitedokumendi koostamisel vältida. TsMS § 2 järgi on tsiviilkohtumenetluse ülesanne tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Kolleegium märkis, et kiire kohtumenetluse korraldamise eesmärki ei saa eelistada õige ja õiglase, sh põhjendatud kohtulahendi tegemise

---

⁴¹ Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu (CCJE) arvamus nr 11 (2008) kohtuotsuste kvaliteedist. 18.12.2008. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumentid/ccje_2008_arvamus_nr_11.pdf (12.11.2022).

eesmärgile. Õige ja põhjendatud lahendi tegemine mõistliku aja jooksul tagab usalduse kohtusüsteemi vastu.⁴²

Siinkohal tuleb nõustuda ka vandeadvokaat Jaanus Tehveri poolt antud soovitusel, et hoolitseda tuleb selle eest, et kohtusüsteemi efektiivsuse suurendamise poole püüdlemine ei tooks kaasa õigusmõistmise kvaliteedi halvenemist.⁴³

Kaudselt peab igasugune õigusmõistmine tsiviilasjades silmas pidama objektiivseid üldsuse huve, sest kohtulik õiguskaitse on tõhus seni, kui laiem üldsus tunnustab kohtusüsteemi autoriteeti ja legitiimsust. Seetõttu saab tsiviilkohtumenetluse eesmärgidena lisaks eeltoodule käsitleda veel objektiivse õiguskorra realiseerimist, õiguse edasiarendamist ja kohtumenetlusega saavutatavat õigusrahu.⁴⁴

1.3.2 Menetluspõhimõtete ja menetlusosaliste õiguste eiramine

Lisaks kirjavigade esinemisele kaasneb menetluse kiire lahendamisega oht, et see ei arvesta piisavalt muid menetluspõhimõtteid ja menetlusosaliste õiguseid. Näiteks on Riigikohtu esimees toonud välja asjaolu, et menetlusdokumentide kättetoimetamine lihtsustatud korras võib päädida sellega, et dokument loetakse kättetoimetatuks fiktsiooni teel. See võib ebaproportsionaalselt riivata isiku põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures (põhiseaduse § 24 lõige 2). Menetluse kiirus ei tohi olla omaette eesmärk, vaid selle peaks saavutama järkjärgult sedavõrd, kuidas paraneb kohtumenetluse üldine kvaliteet ja tõhusus. Viimane eeldab näiteks kohtunike ja advokaatide pidevat koolitamist ning elanike üldise õigusteadlikkuse paranemist.⁴⁵

Riigikohtu tsiviilkolleegium on lahendis 3-2-3-1-06 selgitanud, et ajalehekuulutuse abil võib kutse kätte toimetada ainult siis, kui kõik teised kutse kättetoimetamise vahendid ei ole tulemusi andnud. Ka selles lahendis on kohus korranud oma varasemat seisukohta, et kohtusse kutsumine ja hagiavalduse kostjale kättetoimetatuks lugemine ajalehekuulutuse avaldamise teel

---

⁴² RKTko 3-2-1-44-14, p 12.

⁴³ Tupay, Paloma Krõõt jt. Inimõigused Eestis 2022. Areng aastatel 2020-2021. <https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-eestis-2022/> (02.03.2023).

⁴⁴ Kõve, V.; Järvekül, I. TsMSK-i § 2. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 65.

⁴⁵ Kõve, V.; Järvekül, I. TsMSK-i § 2. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 70.

riivab isiku põhiseaduse § 24 lõikes 2 sätestatud põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures. See seab kõrgendatud nõuded kohtusse kutsumisele ja hagiavalduse kättetoimetatuks lugemisele. Põhiseaduse § 24 lõikes 5 sätestatud kaebeõiguse tähtaegseks täitmiseks on isikul vaja tema kohtu tehtud lahendist teada saada. Selles lahendis leidis kolleegium, et kui pärast andmete saamist selgub, et kostja ei ela rahvastikuregistrisse kantud aadressil, saab kohus lugeda kutse ja hagiavalduse ajalehekuulutuse avaldamise teel kättetoimetatuks üksnes siis, kui ta on üritanud kostjale neid dokumente kätte toimetada ka muul viisil. Kolleegium jäi oma varasema seisukoha juurde, et kui kostja jätab hagile vastamata või kohtusse ilmumata, peab kohus enne otsuse tegemist veenduma, et kostja on kohtukutse kätte saanud. Kostja elukoha kindlakstegemiseks peab kohus tegema lisatoiminguid, näiteks tegema hagejale ettepaneku leida andmed kostja elukoha kohta, tegema järelepärimise avaliku registri pidajale või teisele ametiasutusele, kellel võib olla andmeid isiku elukoha kohta.⁴⁶

Riigikohtu tsiviilkolleegium on lahendis 2-19-15474 selgitanud, et kohus peab kooskõlas TsMS § 317 lg 2 sätestatuga tegema mõistlikke pingutusi kostja leidmiseks. Antud juhtumisel oli kohtule teadaolevalt isik tagaotsitav ja viibis Soome Vabariigis. Olukorras, kus maakohtule oli teada, et kostja oli varem olnud tagaotsitav ja lahkunud Soome Vabariiki, ei olnud kohtul kolleegiumi arvates ilma uusi andmeid saamata alust eeldada, et välisriigis ei ole võimalik kostjale hagimaterjale nõuetekohaselt kätte toimetada. Välisriigis ei ole eeldatavasti võimalik dokumente nõuetekohaselt kätte toimetada, kui saaja asukohariik ei osuta selleks tõenäoliselt abi. Eeltoodust tulenevalt tühistati tagaseljaotsus.⁴⁷

Kohtudokumentide kättetoimetamine on kohtute jaoks olnud koormav probleem juba aastaid. Antud teemal ei peatu pikalt, sest selleks tuleks käsitleda paljusid teisi probleeme, mis aga ei ole siinse uurimuse eesmärk.

Olen seisukohal, et kohtumenetluses ei tohiks tekkida olukord, kus ebaõigete andmete esitamise tõttu rahvastikuregistrile karistatakse isikut maksekäsu või tagaseljaotsusega. Hageja passiivsus ja kohtuniku vähene nõudlikkus kostja asukoha väljaselgitamisel võimaldavad teha kiiresti lahendi. Samas pikendab tagaseljaotsuse kohta kaja esitamine menetlust. Seetõttu ei ole Ametlike Teadaannete kaudu dokumentide kättetoimetamine kiire menetluse saavutamiseks

---

⁴⁶ RKTko 3-2-3-1-06, p 6 ja 7.

⁴⁷ RKTkm 2-19-15474, p 12.

mõistlik ning pigem tuleks seda teha äärmuslikes olukordades. See võib kõne alla tulla juhul, kui hagejal või kohtul on alust eeldada, et kostja teadlikult ei soovi kohtudokumente kätte saada.

1.3.3. Põhjendamiseta tehtud kohtuotsused

Põhjenduseta – ning veel enam kirjeldava osata – otsusest ei pruugi olla võimalik aru saada, mis nõuet lahendati. Kuigi see ei tekita probleeme otsuse täitmisel, tekib küsimus, missuguses osas on lahend pooltele siduv ja mille suhtes ei saa samas vaidluses enam uut menetlust alustada. Lisaks on põhjenduseta otsuste tegemise puhul suurem risk eksida, sest hiljem otsust täiendades võib selguda, et algselt tehtud otsust ei olegi võimalik korrektselt argumenteerida. Põhjenduse puudumise asemel tuleks eelistada kas või nappi õiguslikku põhjendust. Põhjenduseta otsus ei täida tihti poolte jaoks ka üht menetlusega taotletud eesmärki – saada õigusrahu ja aktsepteeritav otsus –, sest sel juhul jääb enamasti pooltele arusaamatuks, miks tehti just selline otsus.⁴⁸

Riigikohus on otsuse 3-2-1-36-17 punktis 10 selgitanud, et TsMS-i § 436 lõike 1 kohaselt peab kohtuotsus olema seaduslik ja põhjendatud. TsMS-i § 442 lõike 8 esimese lause kohaselt märgitakse otsuse põhjendavas osas kohtu tuvastatud asjaolud ning nende põhjal tehtud järeldused, tõendid, millele on rajatud kohtu järeldused, samuti seadused, mida kohus kohaldas. Viidatud sätete kohaselt tähendab kohtuotsuse põhjendamine muu hulgas seda, et nõude lahendamisel tuleb tuvastada kõik asjaolud, mis on eelduseks rakendada seda sätet, mille alusel nõuet lahendatakse. TsMS-i § 654 lõike 5 järgi peab ringkonnakohus võtma põhjendatud seisukoha poolte kõigi esitatud faktiliste ja õiguslike väidete kohta, muu hulgas seletama lühidalt, miks ühel või teisel asjaolul ei ole asja lahendamisel tähendust. Kui ringkonnakohus tühistab maakohtu otsuse ja teeb uue otsuse, siis tuleb ringkonnakohtul võtta otsuses seisukoht kõikide poolte poolt maakohtu menetluses esitatud väidete ja vastuväidete kohta. Ringkonnakohus heitis selles asjas maakohtule ette otsuse põhjendamise kohustuse rikkumist (TsMS-i § 442 lõige 8) ning märkis, et maakohus ei ole hageja nõuet õiguslikult kvalifitseerinud ning ei ole kindlaks määranud nõude rahuldamise eeldusi. Kolleegiumi arvates võib nõustuda etteheitega, et maakohus rikkus TsMS-i § 442 lõiget 8, kuid ka ringkonnakohtu enda järeldused hagi osalise rahuldamise kohta ei ole nõuetekohaselt põhjendatud.

---

⁴⁸ Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica. IX/2012. lk 671.

Ringkonnakohus rikkus otsuse tegemisel TsMS-i § 436 lõiget 1, § 442 lõiget 8 ja § 654 lõiget 5.⁴⁹

Selle lahendi puhul heitis Riigikohus nii maakohtule kui ka ringkonnakohtule ette, et kohtuotsus ei olnud nõuetekohaselt põhjendatud. Kohtuotsus peab olema menetlusosalise jaoks arusaadav ja selles peab olema selgitatud, miks ei ole kohus poolte esitatud tõendeid arvestanud või miks on jäetud mõned asjaolud tähelepanuta. Tuleb nõustuda Villu Kõve seisukohaga, et menetluse kiirendamiseks ei tohiks kalduda äärmusse ja näiteks lihtmenetluses ei tohi loobuda otsuste (kas või lühidalt) põhjendamisest.

1.3.4. Lihtsustatud menetluste ohud

Lihtmenetluse suure populaarsuse taga on kohtu suurem võimalus menetlusreegleid määrata, ringkonnakohtute jaoks aga võimalus selles menetluses esitatud apellatsioonkaebusi mitte menetleda. Samas on jäänud kohati mulje, et kohtud kasutavad seda menetlust teinekord sisulisest õigumõistmisest möödahiilimiseks, s.t keerulised õigusküsimused jäetakse lahendamata, asi lahendatakse aeg-ajalt üldse õigusnormidele tuginemata, tavalisest rohkem on sellistes lahendites kirja-, viite- ja arvutusvigu. Nii see aga olla ei tohiks, menetluse lihtsustatud kord ei pea tähendama, et sealt saabki säästulahendi.⁵⁰

Siinses alapunktis arutatakse Riigikohtu üldkogu 21. aprilli 2015. aasta lahendit 3-2-1-75-14⁵¹, kus äriettevõtte esitas 22. mail 2013. aastal eraisiku vastu maksekäsu kiirmenetluse avalduse 1138,12 euro sissenõudmiseks. Võlgnik esitas vastuväited tähtaega ületades ja kohtunikuabi tegi maksekäsu määruse. Võlgnik esitas määruskaebuse, tuginedes kohtualluvusele, Tallinna Ringkonnakohus jättis selle aga rahuldamata. Seejärel esitas võlgnik kaebuse Riigikohtule. Riigikohtu tsiviilkolleegium andis asja lahendada kogu üldkoosseisule, sest tsiviilkolleegiumi kolmeliikmelises koosseisus tekkisid põhimõttelised eriarvamused, kuidas kohaldada ja tõlgendada TsMS-i § 489¹ lõiget 5 ja § 667 lõiget 1 olukorras, kus ringkonnakohus vaatas läbi määruskaebust kohtunikuabi tehtud maksekäsu määruse peale. Selle kohta võeti ka Riigikogu põhiseaduskomisjoni ja õiguskomisjoni, õiguskantsleri ja justiitsministri eriarvamused.

---

⁴⁹ RKTko 3-2-1-36-17, p 10.

⁵⁰ Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica 2012/IX, lk 670.

⁵¹ RKÜko 3-2-1-75-14, p 68.

Üldkogu on lahendi punktis 68 selgitanud, et edasikaebeõiguse riive eesmärgiks tuleb kõnealusel juhul pidada kohtumenetluse ökonoomsust ja kohtuasja lahendamist mõistliku ajaga, mis on põhiseaduslikku järku väärtused ning põhiseaduse § 24 lõikes 5 tagatud põhiõiguste riivamiseks seetõttu põhiseaduspärased.

See lahend on asjakohane näide selle kohta, kuidas lihtsas võlanõude asjas võib otsuse tegemiseks kuluda kaks aastat, kuigi lihtmenetluse asjad peaksid olema lahendatud vähemalt kuue kuuga. Tuleb nõustuda Riigikohtu üldkogu järeldustega, et kuigi selles asjas võib tekkida küsimus põhiseaduspärasuse kohta, siis lihtmenetluse puhul ongi kaebeõiguse piiramine selle menetlusliigi eesmärk. See ei oleks lihtmenetlus, kui menetlusosalistele oleks võimaldatud hagimenetluses sisalduv kaebeõigus.

Käesoleva magistritöö esimese peatüki kokkuvõtteks saab asuda seisukohale, et Eestis on tagatud tsiviilkohtumenetluses mõistlik menetlusaeg ja seda põhjusel, et aegade jooksul ei ole EIK pidanud lahendama palju Eestiga seotud mõistliku menetlusaja rikkumisega seotud vaidlusi. Samuti on lihtmenetluse populaarsuse suurenemine aidanud kaasa lihtsamate õigusküsimuste kiire lahendamise. Suuremaks probleemiks on dokumentide menetlusosalistele kättetoimetamine, mis on kohtute jaoks koormav ja kuigi saab kohus paluda hagejal teha täiendavaid toiminguid kostja asukoha tuvastamiseks, siis menetluse kiirusele selliste toimingute teostamine kaasa ei aita. Kindlasti ei tohiks ka liigne kiirustamine ja sellest tulenevalt erinevate menetluse rikkumiste ja põhjendamata kohtuotsuste arvelt tekitada juurde kohtulahendite edasikaebamisi, sest see pikendaks kohtumenetlust veelgi.

2. MENETLUSTÄHTAEGADEGA SEONDUV EESTI JA SAKSAMAA TSIVIILKOHTUMENETLUSES

2.1. Menetlustähtajad Eesti TsMS-s

Käesolevas peatükis uurin Eesti ja Saksamaa tsiviilkohtumenetluses reguleeritud tähtaegu. Täpsemalt toon välja kohtuistungi edasilükkamise, kokkuleppe saavutamise, kirjaliku menetluse ja kohtu selgitamiskohustuse regulatsiooni ning uurin, kas Saksamaa tsiviilkohtumenetluse regulatsioonis on midagi väga teistmoodi, mida võiks Eestis rakendada ja seadusesse sisse viia.

Andra Pärsimägi on sisustanud menetlustähtaja mõiste järgmiselt: menetlustähtaeg on seaduses kindlaksmääratud ajavahemik, millega on seotud menetlusõiguslikud tagajärjed. Menetlustähtaeg võib olla soorituse tegemiseks, näiteks tuleb 30 päeva jooksul esitada apellatsioonkaebus. Menetlustähtaeg võib olla ka ettevalmistava iseloomuga, st tähtaja möödumisel tuleb teha menetlustoiming. Näiteks peab menetlusosalistele kohtukutse kättetoimetamise ja istungipäeva vahele jääma vähemalt kümme päeva (TsMS-i § 343 lg 2). Nimetatud tähtaeg on selleks, et menetlusosaline saaks kohtuistungiks valmistuda.

Tsiviilkohtumenetlus sätestab arvukalt eri menetlustähtaegu. Milline menetlusõiguslik tagajärg saabub, kui menetlusosaline mõnda ebaolulist, kuid seaduses sätestatud tähtaega rikub? Kindlasti ei ole proportsionaalne tagajärg, kui üksnes seetõttu jäävad isiku õigused kohtuliku kaitseta. Teisalt on menetlustähtajad mõistlikud ja sisuliselt põhjendatud, nende eesmärk ei ole menetlusosalise õiguste põhjendamatu ja liigne piiramine, vaid teise poole õiguste kaitsmine. Õiguskaitset vajav pool ei tohi oma õiguste kaitsmisel teise poole õigusi ülemäära piirata, muu hulgas menetlust ebamõistlikult venitades.

Hagimenetluse tähtajad on poolimperatiivsed, see tähendab, et nii seaduses sätestatud kui ka kohtu määratud menetlustähtaega saab poolte kokkuleppel lühendada (TsMS-i § 64 lg 2). Kohtusüsteem peab arvestama sellega, et asja menetlemine mõistliku aja jooksul peab olema võimalik ka siis, kui asi läbib kohtus mitu ringi. Kui menetlustoiming jääb õigel ajal tegemata, ei ole menetlusosalisel õigust toimingut hiljem teha, kui seadusest ei tulene teisiti (TsMS-i § 66).⁵²

---

⁵² Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2019, lk 33.

Menetlustähtaegade regulatsioon paikneb tsiviilkohtumenetluse seadustiku kahes peatükis. TsMS 10. peatükk reguleerib menetlustähtaegade arvutamist, muutmist ja ennistamist ning TsMS 37. peatükk sätestab menetlusosaliste avalduste ja taotluste esitamise õigeaegsuse eelduse ning avalduste esitamise tähtajad.

Tsiviilkohtumenetluse detailirohkus, tehniliste regulatsioonide ja menetluslike tähtaegade seaduses sätestamise otstarbekus tekitab küsitavusi. Probleemiks on vaidlused õiguslike tagajärgede üle, kui menetlusõigussuhte subjekt (kas menetlusosaline või kohus) mõnda menetluse kulgemise seisukohalt ebaolulist, kuid seaduses sätestatud tähtaega rikub. Menetlusõigussuhte subjektid peavad tähtaegu järgima, kuid kindlasti ei ole proportsionaalne tagajärg, kui menetluse seisukohalt ebaolulise tähtaja rikkumise tõttu jäävad isiku õigused kohtuliku kaitseta. Lahenduse, mis ei ole puudusteta, kuid lähtub mõistlikkusest, püüab anda TsMS § 331 lõige 1.⁵³

Kohtunik Margit Vutt on 2011 aastal koostatud kohtupraktika analüüsis⁵⁴ kirjeldanud tavapärase hagimenetluse võimalikke etappe ning nende läbiviimise tähtaegasid. Kokku on nimetatud 75 tähtaega. Tuleb nõustuda, et selline tähtaegade kogus mõistlik, sest ei koorma liialt menetlusosalisi ega kohut. Ebamõistlik oleks kehtestada tähtaeg igale toimingule, sest see ei tooks kaasa menetluse kiirendamist, kuna tähtaegu ei ole alati võimalik järgida. See tooks omakorda kaasa eri kaebuste esitamise ja lahendamise. Seetõttu tuleb asuda seisukohale, et tähtaegade ülereguleerimine seaduses ei ole tõhus ja ei saavuta mõistliku menetlusaja tagamist tsiviilkohtumenetluses.

Nii nagu Eestis, peavad ka Saksamaa tsiviilprotsessis pidama pooled kohtumenetluse kiirendamise huvides kinni seadusega sätestatud või kohtuniku määratud tähtaegadest. Taktikalistel põhjustel on aegade jooksul katsetatud eelise saamiseks protsessi tahtlikult venitada, praeguses õiguslikus olukorras tuleb see aga võimalikult ulatuslikult välistada. Sellel põhjusel sätestab Saksamaa tsiviilkohtumenetluse seadustik (*Zivilprozessordnung* edaspidi *ZPO*)⁵⁵ § 230, et protsessitoimingu tähtaja möödalaskmise tagajärg on see, et pool ei saa seda

---

⁵³ Pärnimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja -tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica* 2009/VII, lk 441.

⁵⁴ Vutt, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Riigikohus 2011.

⁵⁵ *Zivilprozessordnung* (Saksamaa). Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>. (23.03.2023).

toimingut enam teha. Seejuures ei ole üldjuhul vaja sellise tagajärje eest enne hoiatada (ZPO § 231).

Tähtsam – ja advokaadi jaoks äärmiselt oluline – on § 233 säte, mis võimaldab *restitutio in integrum* ka §-s 223 II (nüüdseks kehtetu) nimetatud seadusega määratud tähtaegade möödalaskmise puhul. ZPO § 233 järgi on see võimalus lisaks seadusega määratud tähtaegadele olemas ka teiste, sõnaselgelt nimetatud tähtaegade puhul, praktiline tähtsus on sellel eelkõige edasikaebuse põhjenduse esitamise tähtaegade puhul. Põhiliselt tingib seda asjaolu, et advokaadid on enamasti tööga nii koormatud, et nad kasutavad neile antud tähtajad ära sõna otseses mõttes viimase sekundini. See on küll täielikult legitiimne, kuid suurendab riski, et dokumendid ei jõua kohtusse õigeks ajaks. Kui advokaadi abi või tema enda eksituse tõttu tähtajast kinni ei peeta, algab üldjuhul vaidlus tähtaja ennistamiseks, sageli arutatakse seal ka süü küsimust. Sellel teemal on ka palju kohtupraktikat.⁵⁶

2.1.1 Menetlustoimingu õigeaegselt tegemata jätmise tagajärjed

Kui menetlustoimingut ei tehta õigeks ajaks, tuleb tagajärgede kindlaks tegemiseks vaadata TsMS-i § 66 koostoimes TsMS-i § 331 lõikega 1. Viidatud lõige sätestab, et kui menetlusosaline esitab pärast selleks kohtu määratud tähtaja möödumist või esitab TsMS-i § 329 või 330 rikkudes avalduse, taotluse, tõendi või vastuväite, menetleb kohus seda üksnes juhul, kui menetluse võtmine ei põhjusta kohtu arvates menetluse lahendamise viibimist või menetlusosaline põhistab, et hilinemiseks oli mõjuv põhjus. TsMS-i § 331 lõike 1 alusel taotluse menetlemise eelduseks on, et rikutud on kas kohtu määratud tähtaega (mida kohus saab omal algatusel muuta, TsMS-i § 64 lg 1) või TsMS-i §-s 329 või 330 sätestatud hinnangulist tähtaega. TsMS-i §-des 329 ja 330 sätestatud tähtajad on erandid, sest üldreegli kohaselt tuleb seadusega määratud tähtaja rikkumise korral taotleda tähtaja ennistamist. TsMS-i § 331 lõikega 1 kohtule antud diskretsioon on põhjendatud ja mõistlik, kuid teisest küljest tekitab selle normi rakendamine probleeme, sest sätte tõlgendamise võimalused on avarad. TsMS-i § 331 lõike 1 kohaselt tuleb sättes nimetatud tähtaja rikkumise korral esmalt kontrollida, kas esitatud taotlus põhjustab menetluse lahendamise viibimist. Kui taotluse rahuldamine ei põhjusta viivitust, siis peab kohus taotluse menetluse võtma ja selle sisuliselt lahendama. Kui taotlus põhjustaks menetluse viibimise, kuid menetlusosaline on tõendanud mõjuva põhjuse, millest

---

⁵⁶ Paulus, C. G. Tsiviilprotsessiõigus: kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn: Juura 2002, lk 106.

hilinemine oli tingitud, siis peab kohus esitatud põhjendust hindama. Kui põhjus on mõjuv, siis peab kohus taotluse menetlusse võtma ja selle sisuliselt lahendama. Kohtul on kaalutusõigus otsustada hiljem esitatud tõendi või taotluse vastuvõtmise üle, kuid kohus peab igal juhul oma otsust põhjendama. Kohtuistung protokollist või kirjalikust määrusest peavad nähtuma asjaolud, mida kohus hindas, ja järelduse kujunemist mõjutanud põhjendused peavad olema jälgitavad. Riigikohus on mitmes lahendis märkinud, et kui tõendi hiljem esitamine ei tooks kaasa menetluse viibimist, sest kohtuistung lükati edasi muul põhjusel, siis ei saa menetluse viibimise põhjendusega jätta tõendit vastu võtmata. Samuti ei ole põhjendatud juba vastuvõetud tõendi arvestamata jätmine üksnes põhjusel, et see esitati asja menetlusse võtmisest ajaliselt oluliselt hiljem.⁵⁷

Riigikohus on tsiviilasja nr 2-14-23161 otsuses selgitanud, et avaldaja menetluskulude nimekirja ei ole põhjust tagastada, kuna need esitati paar tundi pärast esitamise tähtaega. Sellisel juhul ei põhjusta menetluskulude nimekirja mõnetunnine hilinemine menetluse viibimist. Lisaks oli hilinemise põhjuseks e-toimiku tehniline tõrge.⁵⁸

Samas on Riigikohus teises tsiviilasjas selgitanud, et kui TsMS-i § 66 kohaselt on menetlustoiming jäänud õigel ajal tegemata, ei ole menetlusosalisel õigust menetlustoimingut hiljem teha. See kehtib juhul, kui kohus seaduses sätestatud tähtaega ei ennista, ei pikenda enda määratud tähtaega või ei menetle menetlusosalise esitatud avaldust, taotlust, tõendit või vastuväidet TsMS-i § 331 lõikes 1 sätestatud juhul. See kehtib, sõltumata sellest, kas menetlusosalist sellise tagajärje eest enne hoiatati. Kõnealuses asjas ei toonud hageja esile, et ta taotles TsMS-i § 64 lõike 1 alusel kohtult menetlustähtaja pikendamist, ning ei põhistanud, et selleks oli mõjuv põhjus. Kolleegium on seisukohal, et kui hagiavalduse menetlemist takistavat puudust ei kõrvaldata kohtu määratud tähtpäevaks ning kohus keeldub seetõttu TsMS-i § 371 alusel hagi menetlusse võtmisest ning tagastab TsMS-i § 372 lõike 4 alusel hagiavalduse koos lisadega ja asja menetlusse võtmisest keeldumise määrusega hagejale, tuleb maakohtul otsustada pärast kohtu määratud tähtaja möödumist esitatud täiendatud hagiavalduse kui uue hagiavalduse menetlusse võtmine. Seda aga ei ole võimalik teha sama tsiviilasja raames.⁵⁹

---

⁵⁷ Pärsimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja -tähtjad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica* 2009/VII, lk 445.

⁵⁸ RKÜKo 2-14-23161, p 21.1.

⁵⁹ RKTKo 3-2-1-120-16, p 12.

Eespool kirjeldatud kahe kohtulahendi erinevus seisnebki selles, et kohtu kaalutusõiguse tulemusel võidakse sarnastes tsiviilasjas saada täiesti erineva tulemusega lahendid. Põhjus on see, et menetlusnõuete üks rikkumine ei toonud kaasa menetluse viivitamist, kuid samas põhjustas teine rikkumine just menetluse viivituse. Seega tuleb pidada oluliseks, et kohtul oleks diskretsiooniotsuse tegemise võimalus ning seda mõistliku menetlusaja eesmärgi saavutamiseks ja menetlusosaliste distsiplineerimiseks. Vastasel juhul võib menetlusosalisele jääda mulje, et kohtumenetluses võib taotluse, kaebuse või tõendi esitada ükskõik millal, sest kohus ei kontrolli selle esitamise tähtaega.

Ka TsMS-i kommentaarides on märgitud, et TsMS-i § 66 sätte esimese lause aluseks on Saksa ZPO § 230 ja Austria ZPO § 144. Regulatsiooni mõte on menetlusosalisi distsiplineerida ning tagada menetluse sujumine ja läbiviimine mõistliku aja jooksul. Säte on suunatud menetlusosalistele, mitte kohtule, see tähendab, et seda ei kohaldata kohtu jaoks määratud tähtaegadele. Hõlmatud on kõik tähtajalised menetlustoimingud, sealhulgas kaebetähtajad ja hagile või kaebusele vastamise tähtaeg. Menetlustoimingu tegemata jätmise põhjus, muu hulgas menetlusosalise süü puudumine, ei ole tagajärje suhtes iseenesest tähtis.⁶⁰

TsMS-i §-st 66 tuleneb, et kui menetlustoiming jääb õigel ajal tegemata, ei ole menetlusosalistel õigust menetlustoimingut hiljem teha. Seda juhul, kui kohus seaduses sätestatud tähtaega ei ennista, ei pikenda enda määratud tähtaega või ei menetle menetlusosalise esitatud avaldust, taotlust, tõendit või vastuväidet TsMS-i § 331 lõikes 1 sätestatud juhul. See kehtib sõltumata sellest, kas menetlusosalist sellise tagajärje eest enne hoiatati. Seega kui menetlustoiming jääb õigel ajal tegemata, ei ole menetlusosalisel üldjuhul õigust seda hiljem teha – menetlusosaline kaotab selle õiguse. Seadustikus ei ole sõnaselgelt sätestatud, kuidas peaks kohus hilinemisega esitatud avalduste, taotluste ja muu sellisega toimima ehk kuidas toimub nende menetlemata jätmine. Õiguskirjanduses on avaldatud arvamust, et üldjuhul peaks kohus toimima hiljem esitatud materjalidega samade reeglite järgi nagu tähtajaks esitatuga. Näiteks kui tõend esitatakse või tõendite kogumist taotletakse hiljem, peab kohus tegema tõendite tagastamisel põhjendatud määruse (TsMS-i § 238 lg 4). Kui aga ennistamise taotlus esitatakse hilinemisega, siis tuleb taotlus lahendada põhjendatud määrusega. Siiski ei saa täiesti põhjendamatute või olulise hilinemisega esitatud taotluse puhul välistada, et kohus võib taotluse materjalid tagastada läbi vaatamata. Sellisel juhul peab kohus hoolitsema selle eest, et taotluse esitamine,

---

⁶⁰ Kõve, V.; Vainola. K. TsMSK-i § 66. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 382.

selle sisu ja lisad ning tagastamise põhjus oleksid kohtutoimikus dokumenteeritud. Kohtul tuleb teha läbivaatamata tagastamise kohta määrus (TsMS-i § 463 lg 1), millest nähtuks, et materjalid tagastatakse hilinemise tõttu.⁶¹

Riigikohus on lahendi 3-2-1-122-08 punktis 18 selgitanud, et kui kohus on juba tõendi vastu võtnud või tõendeid kogunud, võib ta TsMS-i § 238 lõike 3 punkti 3 ja lõike 5 järgi jätta asja lahendamisel tõendi arvestamata muu hulgas juhul, kui tõend esitatakse hilinemisega. Õige on ringkonnakohtu osutamine TsMS-i § 329 lõikele 1, mille järgi peavad menetlusosalised esitada oma avaldused, taotlused, tõendid ja vastuväited menetluses nii varakult, kui menetluse seisund seda võimaldab ning see on menetluse kiireks ja õigeks lahendamiseks vajalik. Sama sätte teise lause järgi võib uusi avaldusi, taotlusi, väiteid, tõendeid ja vastuväiteid esitada pärast eelmenetluse lõppemist üksnes juhul, kui neid ei olnud mõjuval põhjusel võimalik varem esitada. Viidatud sättest tuleneb seega, et üldjuhul võivad menetlusosalised esitada tõendeid kuni eelmenetluse lõpuni. TsMS-i § 237 lõike 1 järgi annab kohus menetlusosalistele eelmenetluses tähtaja tõendite esitamiseks. Kui tõendit ei ole tähtaja möödudes esitatud, võib menetlusosaline tugineda tõendile hiljem juhul, kui see ei põhjusta kohtu arvates menetluse lahendamise viibimist. Seega saab lugeda menetlusosalise esitatud tõendid tähtaegselt esitatuks, kui need on esitatud enne kohtu määratud tähtaja möödumist või eelmenetluse lõppemist.

Sama lahendi punktis 19 selgitas kolleegium täiendavalt, et kohus võib hindamise järel jätta tõendi TsMS-i § 238 lõike 5 teise lause järgi arvestamata ka juhul, kui see on ilmselt ebausaldusväärne. Ringkonnakohus asus kõiki müügilepingu esitamisega seotud asjaolusid hinnates seisukohale, et müügileping ei ole tõendina usaldusväärne. TsMS-i § 688 lõike 5 järgi ei uuri Riigikohus ise alama astme kohtutes kogutud ja hinnatud tõendeid. Küll aga kontrollib Riigikohus, kas ringkonnakohtu otsus on seaduslik ja põhjendatud. Praeguses asjas on ringkonnakohus põhjendanud, miks ei saa müügilepingut pidada usaldusväärseks. Ringkonnakohus põhjendas tõendi ebausaldusväärsust ühest küljest sellega, et hageja tugines menetluses pikka aega üksnes laenulepingule. Müügilepingule hakkas hageja tuginema hiljem, kuigi müügileping sõlmiti enne hagi esitamist, leping oli hageja valduses ja ta oli lepinguga seotud asjaoludest teadlik. Teisalt põhjendas ringkonnakohus tõendi ebausaldusväärsust ka sellega, et hageja väited müügilepingu kohta olid vastuolulised ning kolmanda isiku arvates oli

---

⁶¹ Parrest, I. TsMSK § 331 – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 191.

leping koostatud tagantjärele. Kolleegiumi arvates võib nimetatud asjaolude koosinemisel osutada tõend ebausaldusväärseks, mis annab alust jätta see asja lahendamisel arvestamata.⁶²

Selle lahendi näitel on kohtul lisaks pärast tähtpäeva esitatud tõendi menetlusse mittevõtmisele võimalus keelduda ka juhul, kui tõend ei ole usaldusväärne. Seda peab küll kohus täiendavalt põhjendama. Õiglase kohtulahendi saavutamise eesmärgil ei ole selline täiendav menetluse pikenedamine tõendi hindamiseks kuluva aja võrra ebamõistlik.

2.2. Saksamaa tsiviilkohtumenetluse arengu ülevaade

Kehtiv *Zivilprozessrecht*, nagu Saksamaa tsiviilkohtumenetlust nimetatakse, on ajalooliselt mõjutanud kaks juurt, nimelt Rooma ja germaani õigus. Seetõttu on seda mõjutanud Rooma menetlus *per formulas*, mille kohaselt otsustati vaidlus kohtuasja vaidlustamise teel nõude rahuldamise tingimusel, nagu Rooma kohtunik oma menetlusvormis märkis. Rooma õiguse kohaselt lahendati vaidlusi objektiivselt sõnastatud õigusnormide alusel. Seevastu germaani õigus ei teinud vahet tsiviil- ja kriminaalõigusel ning põhines kontseptsioonil ülekohtust, mida hageja kannatas kostja teo tõttu ja mille kostja pidi heastama.

Tsiviilkohtumenetlus pärineb 1877. aastast ja see on põhiline allikas Saksamaa menetluse protseduureeglites. Tsiviilkohtumenetluses kehtivad erinevad printsiibid, millest üks on menetluse tõhususe printsiip. See tuleneb ZPO §-st 273 ja selle kohaselt peavad nii kohus kui ka menetlusosaline osalema aktiivselt menetluse kiires lõpuleviimises. Kohtu kohustus on formuleeritud ZPO §-s 139, kuid on leitav ka §-st 273, mille kohaselt võib kohus läbi viia suulise menetluse. Kohus peab samas valima esmase ülekuulamise ehk eelistungi (ZPO § 275) ja kirjaliku eelmenetluse (ZPO § 276) vahel, see on tõhus viis, et eristada lihtsaid ja keerulisi juhtumeid. Kokkuvõttes võimaldab selline ülesehitus tagada kohtul protsessi sujuvuse. Pooled on ZPO § 282 lõigete 1 ja 2 kohaselt kohustatud edastama või kommunikeerima kõik nõude alused ja võimalikud vastuväite alused (*Angriffs- und Verteidigungsmittel*) õigeks ajaks. Kui pooled esitavad need alused liiga hilja, jäetakse need arvestamata (*Präklusion*). Sanktsioonid ajalimiidi ületamise kohta on sätestatud näiteks ZPO §-des 230 ja 296.

---

⁶² RKTko 3-2-1-122-08, p 18-19.

1977. aastal tehtud muudatused on Saksamaa tsiviilprotsessi struktuuri ja tõhusust tugevalt mõjutanud. Algne eesmärk lahendada juhtumid ühe *Haupttermini* ajal suuresti saavutati. Vaatamata sellele, et kohtud tegelevad väga suure hulga juhtumitega, lahendatakse 90% menetlustest esimeses astmes 12 kuuga. Tavapärane apellatsioonimenetlus võtab aega 1-2 aastat.⁶³

Saksamaal ei ole kohus kohtumenetluses alati aktiivsem pool olnud. Kui tsiviilkohtumenetluse seadustik 1877. aastal jõustus, siis sõltus kohtuvaidluste kiirus menetluspooltest. Nõude kättetoimetamise eest vastutasid menetluspoolad. Sealjuures võis pool nii nõude kätte toimetada kui ka selle tegemisega oodata. Lisaks võisid menetluspoolad taotleda nii tähtaja pikendamist või lühendamist kui ka taotleda kohtult kohtumenetluse peatamist. Samuti võisid menetlusosalised esitada oma nõude tõendamiseks uusi fakte ja argumente kuni menetluse lõpuni, põhjustades sellega viivitusi ja lisakulusid. Nüüdseks on olukord muutunud. Menetluses domineeriva poole positsiooni on samm-sammult nõrgendatud.⁶⁴

Tsiviilkohtumenetluse seaduse muudatus võeti vastu 27. juulil 2001. aastal ja see jõustus 1. jaanuaril 2002. aastal. See koostati selleks, et valmistada Saksamaa kohtusüsteemi ette XXI sajandiks. Hoolimata raha- ja personalipuudusest, oli seadusemuudatuse üldine eesmärk tõhustada ja muuta Saksamaal õiguskaitse läbipaistvamaks ning samal ajal kiirendada tsiviilmenetluse kestust Saksamaa kohtutes. Seadusemuudatus keskendus neljale teemale: 1) esimese astme kohtutöö tugevdamine, 2) piirata teise astme õigus- ja faktilist apellatsioonkaebust, 3) piirata läbivaatamise kaebust seaduses ja menetluses (revisjon), 4) eri kaebuste lihtsustamine.

2001. aasta seadusemuudatustega viidi sisse mitmed esimese astme kohtumenetluse muudatused, näiteks laiendati esimese astme rolli, sellega omakorda vähendati teise astme koormust. Lisaks olid muudatused suunatud kohtuasjade tõhusamale lahendamisele. Täpsemalt laiendas seadusandja kohtunike pädevust, täiustas kohtuasjade lahendamise raamistikku, suurendas kohtute kohustusi suulisel arutamisel, laiendas kohtute õigusi tõendite kogumisel ja lihtsustas nõuete tagasivõtmist. Selleks, et õiguskaitse ja poolte rahulolu ei väheneks, on

---

⁶³ Smits, P., Ynzonides, M. Access to Civil Procedure Abroad. C.H. Beck Verlag, München 1996, lk 277.

⁶⁴ Beier, J. The Woolf report and German civil procedure. The Liverpool law review. 1997(III), lk 67.

seadusandja täiustanud ka õiguskaitsevahendeid, et ei oleks võimalik ohustada ärakuulamisõigust.⁶⁵

2.3. Eesti ja Saksamaa tsiviilkohtumenetluse analüüs kiirema kohtumenetluse saavutamiseks

2.3.1 Kohtuistungi edasilükkamise regulatsioon

Kui analüüsida töö alapunktis 1.2.1 nimetatud EIK-i lahendeid üldiselt, siis üks suur probleem on kohtuistungite aja määramine ja nende edasi lükkamine. Praeguseks on kohtusse pöördujal võimalus esitada kohtule TsMS-i § 333¹ alusel taotlus kohtumenetluse kiirendamiseks. Samas ei ole määratud, missuguse tähtaja jooksul peab kohus istungiaja määrama.⁶⁶ Samamoodi Eestiga on Saksamaa ZPO § 216 lõike 2 järgi kohtul kohustus määrata istungi toimumise aeg põhjendamatu viivitusega.

Kohtuistungi edasilükkamise alused tulenevad TsMS-i § 352 lõigetest 1 ja 2. Need sätted annavad kohtule võimaluse kohtuistung tühistada ja seda muuta vaid mõjuval põhjusel. Riigikohus on lugenud istungi edasilükkamise mõjuvaks põhjuseks ka asjaolu, kui menetlusosaline on avaldanud soovi osaleda asja arutamisel kohtuistungil isiklikult. Seda vaid juhul, kui see on piisavalt põhjendatud, sest vastasel juhul võivad poole huvid jääda piisava kaitseta ja pool ei saa istungil osaleda mõjuva põhjuseta.⁶⁷

Istungiaja edasilükkamise mõjuvaks põhjuseks ehk takistuseks on eelkõige liikluskatkestus, poole ootamatu haigestumine või lähedase raske haigus, mille tõttu ei saa isik kohtusse ilmuda. Samas võib menetlusosaline põhjendada ka teisi asjaolusid, mis takistavad istungil osalemast.

Näiteks on Riigikohus selgitanud, et TsMS-i § 412 lõike 1 punkti 3 järgi ei jäta kohus hagi läbi vaatamata, sõltumata hageja ilmumata jätmisest kohtuistungile, kui hageja on varem kohtule teatanud mõjuvast põhjusest istungile ilmumata jätmise kohta ja seda põhjendanud. Seega kui eespool kirjeldatud juhul taotleb kostja hagi läbivaatamata jätmist, siis peab kohus hindama, kas hageja istungile ilmumata jätmise põhjust saab hageja põhjendust arvestades lugeda

---

⁶⁵ Rühl, G. Preparing Germany for the 21st Century: The Reform of the Code of Civil Procedure. German law journal. 2005, lk 911.

⁶⁶ TsMS-i § 342 lg 2 järgi määratakse kohtuistungi aeg viivitamata pärast avalduse või taotluse ja sellele vastuse saatmist või vastamiseks antud tähtaja möödumist.

⁶⁷ RKTKo 3-2-1-149-11, p 32.

mõjuvaks. TsMS-i § 422 lõike 1 järgi on mõjuvaks põhjuseks eelkõige liikluskatkestus, poole ootamatu haigestumine või lähedase ootamatu raske haigus, mille tõttu ei saanud isik kohtusse ilmuda ega saata kohtusse esindajat. Selles sättes esitatud mõjuvate põhjuste loetelu ei ole aga ammendav. Seega võib kohus asjaolude kohaselt lugeda mõjuvaks ka mõne muu põhjuse.

Riigikohus on oma 27. septembri 2005. aasta lahendis tsiviilasjas nr 3-2-1-85-05 leidnud, et kohtu diskretsiooniotsusesse saab kõrgema astme kohus sekkuda vaid juhul, kui kohus on ületanud diskretsiooni piire. Praegusel juhul on diskretsiooni piirid sätestatud TsMS-i § 422 lõikes 1. Selle sätte mõtte kohaselt saab kohtuistungile ilmumata jätmise põhjuse lugeda mõjuvaks, kui see on objektiivse iseloomuga. See on sündmus, mille tekkimist ja kulgemist ei saa isik ise vahetult mõjutada. Kolleegium on märkinud, et kohus võib olenevalt asjaoludest lugeda mõjuvaks põhjuseks ka samal ajal toimuva teise kohtuistungiga, millest hageja peab osa võtma, kui hageja on sellest esimesel võimalusel kohtule teatanud ja oma istungile ilmumise võimatust põhistanud.⁶⁸

Kui menetlusosaline esitab istungi edasilükkamise taotluse samal päeval, mil pidi toimuma kohtuistung, siis peab ta arvestama võimalusega, et kohus ei pruugi jõuda lahendada tema taotlust ega talle sellest enne kohtuistungiga toimumist teatada. Riigikohus on märkinud, et sellistel juhtudel tuleb menetlusosalisel endal taotluse lahendamisele aktiivselt kaasa aidata, muu hulgas juhtides kohtu tähelepanu taotluse hilisele saabumisele näiteks telefonikõne teel. Lisaks selgitas kolleegium, et TsMS-i §-s 345 sisalduv mõiste *õigel ajal* tähendab menetlusosalisele kohustust teatada kohtusse ilmumise takistusest esimesel võimalusel. Kui menetlusosaline sellest õigel ajal ei teata, ei saa kohtult eeldada, et kohus lahendab taotluse enne kohtuistungit.⁶⁹

Saksamaa ZPO § 227 lõikes 1 on esitatud kolm punkti, millisel juhul ei ole tegemist mõjuva põhjusega. Need on järgmised:

- pool ei ilmu kohtuistungile või ei teata mitteilmumisest, välja arvatud juhul, kui kohus on arvamusel, et poolel ei olnud võimalik ilmuda tema enda süül;
- poole ebapiisav ettevalmistus, välja arvatud juhul, kui pool seda piisavalt vabandab;
- poolte omavahel saavutatud kokkulepe.

---

⁶⁸ RKTKm 3-2-1-48-07, p 9.

⁶⁹ RKTKm 3-2-1-146-08, p 13.

Mõjuvaks põhjuseks on eelkõige sellised asjaolud, mis tulenevad otseselt või kaudselt seadusest. Kui õigusvaidlus lahendatakse kohtuvälise kokkuleppe teel, hagi või kaebuse tagasivõtmisega, siis tuleb juba määratud tähtaeg tühistada. Teisest küljest ei ole tegemist mõjuva põhjusega, kui soovitakse hankida lisatõendeid, teavitada kolmandaid isikuid või pikendada kohtuvaidlust kartuses, et üks pooltest reageerib ootamatult. Samuti ei õigusta kohtuistungiga aja edasilükkamist perekondlikud pidustused või advokaadi sünnipäev. Samas on mõjuvaks põhjuseks advokaadi vahetus, seda vaid juhul, kui pool tõendab, et eelmine advokaat põhjustas usalduse kaotuse. Advokaadi teavitus, et ta ei saa mõnel kuupäeval kohtusse ilmuda, ei õigusta istungiaja muutmist.⁷⁰

ZPO § 227 lõige 3 sätestab, et ajavahemikus 01. juulist kuni 31. augustini määratud kohtuistung, välja arvatud kohtuotsuse teatavaks tegemise kuupäev, lükatakse taotluse korral edasi ühe nädala jooksul alates kohtukutse kättesaamisest või pärast kohtuistungiga kindlaksmääramise kuupäeva. Seda ei kohaldata:

- asjadele, mis hõlmavad varade arestimist või ettekirjutisi;
- vaidlused ruumide kasutusloa, nende pindade kasutamise või loovutamise või nendelt väljatõstmise üle või vaidlused eluruumide üüriühete jätkamise üle tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch BGB) §§-e 574-574b alusel;
- vekslit tulenevate nõuete või tšeki tasumise kohta esitatud nõuete menetlemine;
- ehitusõiguslikud küsimused, kus vaidlus puudutab alustatud ehitusprojekti jätkamist;
- vaidlused objekti kasutatsloa või selle loovutamise üle isikule, mille osas objekt ei kuulu kohtu poolt arestimisele;
- sundtäitemenetlus;
- menetlused täitedokumendi väljastamiseks või kohtunikele vahekohtumenetluses menetluse võtmiseks.

Selline erand kehtib ainult nende kohtuistungite kohta, mis on kavandatud üheks päevaks juulis või augustis. Sellise regulatsiooni põhjus on eelkõige asjaolu, et üldjuhul on suvekuudel poolte esindajatel puhkuse tõttu kohtuistungitel keeruline osaleda.

Tuleb asuda seisukohale, et selline suvekuudel kohtuistungite ärajätmise ja edasilükkamise regulatsioon ei ole mõistlik, sest selline periood pikendab kohtumenetlust veelgi. Kui pooled

---

⁷⁰ Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung (MüKoZPO)/Stackmann § 227.

leiavad juulis või augustis kohtuistungi pidamiseks sobiliku aja, siis ZPO § 227 lõike 3 regulatsioon annab võimaluse kasutada seda sätet pahatahtlikult ja lükata kohtuistung edasi ka siis, kui menetluspoole esindaja tegelikult puhkusel ei viibi.

2.3.2 Kokkuleppe saavutamise regulatsioon

TsMS-i § 4 lõike 4 järgi peab kohus kogu menetluse ajal tegema endast kõik sõltuva, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. Selle sättega paneb seadus justkui kohtunikule kohustuse pooli kompromissile suunata, kuid üheselt sundida ta selleks menetluspooli ei tohi. Poolte lepituse eesmärk on eelkõige õigusrahu, mitte kohtu survele sõlmitud kompromiss. Samuti keelab TsMS-i § 430 lõige 3 kohtul kinnitada kompromissi, mis on vastuolus heade kommetega või seadusega või rikub oluliselt avalikku huvi või kui kompromissi ei ole võimalik täita. Näiteks on Riigikohus lahendis 3-2-1-80-05 selgitanud, et tehing on vastuolus heade kommetega, kui see eksib ausalt ja õiglaselt mõtlevate inimeste õigustunde ja väärtushinnangute ning õigluse üldpõhimõtete vastu tehingu tegemise ajal. Tehingu heade kommete vastasus tuleneb kas tehingu eesmärgi heade kommete vastasusest või ühe poole ebamoraalsest käitumisest tehingu tegemise eesmärgil ning neid asjaolusid tuleb hinnata kogumis.⁷¹

Samamoodi TsMS-i § 4 lõike 4 regulatsiooniga on ZPO § 278 lõikes 1 sätestatud kohtu kohustus püüda kohtuasi lahendada kompromissiga hagimenetluse mistahes etapis. Erinevalt TsMS-i regulatsioonist on aga ZPO § 278 lõike 2 kohaselt kohustus korraldada igas tsiviilasjas niinimetatud lepitusistung. Seda ei pea tegema juhul, kui vaidluse lahendamiseks on juba tehtud jõupingutusi või kui lepitusistung ei too kokkulepet. Lepitusistungil arutab kohus pooltega asjaolusid ja fakte ning vaidluse senist olukorda, hindab piiranguteta kõiki asjaolusid ja esitab vajaduse korral küsimusi. Viidatud säte kehtib alates 1. jaanuarist 2002. aastal ning selle eesmärk on lahendada õigusvaidlus rahumeelselt. Lepitusistung ei eelda poolte avaldust, pigem tuleb see määrata *ex officio*.

Seadus näeb ette kaks erandit, mille korral kohus kohustuslikust lepitusistungist loobub. Esiteks loobub kohus juhul, kui kohtuvälise lepitusorgani ees on juba proovitud kokkuleppele jõuda, kuid see ebaõnnestus. Lisaks loobub kohus lepitusistungist, kui see tundub ilmselgelt lootusetu.

---

⁷¹ RKTKo 3-2-1-80-05, p 23.

Seaduse sõnastus annab selgelt mõista, et võimalikku lootusetust näeb kohus oma subjektiivse veendumuse järgi protsessi alguses. See välistab hiljem kinnitamise, et lootusetust tegelikult ei esinenud. Edasine õiguslik sõnastus, mille kohaselt lootusetus peab olema selgelt tuvastatav viitab sellele, et kohus määrab lepitusistungis kahtluse korral. Äratuntava lootusetuse korral ei pea olema kohus täielikult veendunud. Lootusetust võib eeldada eelkõige siis, kui kohtueelses vaidluses on pooled väljendanud soovi kohtumenetluse toimumiseks ja kohtuotsuse saamiseks. Sama kehtib ka siis, kui kohtule teadaolevalt ei ole üks pool vaidluses nõus kokkuleppele jõudma või kui mõlemad pooled on lepituslääbirääkimiste vastu.

Lepituslääbirääkimiste eesmärk ei tohi olla ühe või mõlema poole teadmatusse jätmine ja nende veenmine saavutada kompromiss. Otsuse tegemisel oluliste küsimuste õiglase selgituse alusel saab kohus mõlema poole huve arvestades taotleda ettepanekuid rahumeelseks lahendamiseks. Selles etapis ei saa kohtunikult nõuda faktiliste ja õiguslike asjaolude lõplikku hindamist, kuna selles etapis ei ole tõendite kogumine veel võimalik. Lepituslääbirääkimise tulemus fikseeritakse protokollis.

Vaidluse edukas lahendamine lepituslääbirääkimistel või vaidlusmenetluses ei tähenda vaid ühepoolseid menetlustoiminguid, nagu hagi tagasivõtmine või menetluse lõpetamine, selleks võib olla ka kokkuleppe sõlmimine. Sellisel juhul on tegemist kohtuliku kokkuleppega (ZPO § 794 lg 1 p 1). Kohtulik kokkulepe nõuab kindlat vormi – kohtuistungis protokollis või lisa. Kokkulepe sõlmitakse vaidluse poolte vahel või poolte ja kolmandate isikute vahel. Kokkulepe peab hõlmama kogu vaidlusalust küsimust või osa sellest, kuid võib hõlmata ka pooleli olevaid küsimusi, mis on mõne muu kohtuvaidluse objektiks. Kohtulik kokkulepe tähendab seda, et poolte ebakindlus vaidlusaluse õigussuhte suhtes kõrvaldatakse vastastikuse mõõnduse teel. Kohtulik kokkulepe on kahetine olemus. Ühelt poolt on tegemist menetlustoiminguga, mille tõhususe määravad protsessiõiguse põhimõtted, teiselt poolt on tegemist eraõigusliku tehinguga, millele kohaldatakse materiaalsoiguse norme.

Saab asuda seisukohale, et on väga vajalik sätestada sarnane lepitusistungis korraldamine ka Eesti TsMS-is, sest see tooks kindlasti kaasa suurema hulga kokkulepete sõlmimise juba esimeses kohtuastmes. Praegu teeb kohtunik kompromissi arutamise ettepaneku üldjuhul eelistungil, kuid tihti peale on takistuseks poolte esindajate puudulik ettevalmistus ja nõusolek kliendilt. Seetõttu lükatakse enamasti kompromissi arutelu järgmisesse istungisse. Samas kui kohus kutsuks pooled lepitusistungile, mis keskenduks vaid kokkuleppe sõlmimisele, siis

kohustaks see ka poolte esindajaid kokkuleppe sõlmimiseks põhjalikumalt ette valmistama. Kindlasti ei peaks lepitusistungit läbi viima menetluses, kus lepitusorgan juba on lepitusmenetluse läbi viinud ja pooled ei ole kokkuleppele jõudnud. Samuti peaks olema kohtunikul diskretsiooniõigus, mille kohaselt oleks kohtunikul võimalus otsustada, kas lepitusistung on mõlema poole suhtes õiglane.

2.3.3 Kohtu selgitamiskohustuse regulatsioon

Kohtulik selgitamiskohustus tuleneb Eesti kehtivas õiguses eelkõige TsMS-i § 328 lõikest 2, § 329 lõikest 3, §-st 351 ja eelmenetlust reguleerivast § 392 lõikest 1. Nii kohtupoolset selgitamiskohustust kui ka asjaolude väljaselgitamist puudutav TsMS-i § 351 asub kohtuistungit reguleerivas osas. Selgitamiskohustuse üldine menetluslik eesmärk on erapooletu menetluse tagamine, ehkki tsiviilkohtumenetluses jääb üldjuhul siiski poolte otsustada, kas kohtu antud juhiseid järgida või mitte. Kohtul on kohustus tagada see, et kohtumenetlus oleks suunatud tõe väljaselgitamisele, ning pooli menetluses abistada. Kohtu selgitused peaksid aitama keskenduda menetluses vaid olulisele ning menetlust kiirendama.

Kohtu selgitamiskohustus hõlmab asjaolude väljaselgitamist (kohus hindab poolte esitatud tõendeid ning otsustab nende põhjal, missugused asjaolud lugeda tõendatuks), nõude õigusliku aluse kvalifitseerimist ja kohaldavate õigusnormide väljaselgitamist ning kõige selle arutamist pooltega. Kui kohtu hinnangul on poole nõuded ebaselged, siis juhib kohus eelmenetluses sellele tähelepanu ning annab võimaluse nõuete selgitamiseks. Kohus peab vähemalt suulises menetluses juhtima poolte tähelepanu õigussuhte võimalikule kvalifikatsioonile ja võimaldama neil avaldada selle kohta arvamust. Nõude kvalifitseerimisel tuleb kohtul ka selgeks teha, missuguseid asjaolusid peavad pooled tõendama.⁷²

Kohtu selgitamiskohustuse keskne säte on TsMS-i § 392 lõige 1, mis näeb ette kohtu kesksed eelmenetluse juhtimise ja korraldamisega seotud materiaalsed kohustused. Need on kohtu *ex officio* ülesanded, mida kohus peab nii hagi- kui ka hagita menetluses omal algatusel täitma. Hagita asjades ei ole siiski võimalik eelmenetlust muust menetlusest nii selgesti eristada. Hagita asjades kehtib ka uurimispõhimõte, mistõttu on eelmenetluse ülesannete täitmisel teistsugune tähtsus ja tähendus. Üksnes eelmenetluse sisuline, korrektne, ammendav ja õigeaegne

---

⁷² Kullerkupp, K.; Uusen-Nacke, T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. *Juridica* 2018/IX, lk 631.

läbiviimine tagab TsMS-i §-s 2 sätestatud tsiviilkohtumenetluse ülesannete saavutamise ehk kohtus tsiviilasja lahendamise õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikese kuluga. Seaduse nõuetele vastav eelmenetlus on kogu tsiviilasja lahendamise nurgakivi, see on asja lahendamisel äärmiselt oluline. Eelmenetluse korrektne ja õigeaegne läbiviimine tagab menetlusosaliste õiguste kaitse ja võrdse kohtlemise ning välistab üllatava kohtuotsuse tegemise. Selgitamiskohustuse sisu ja ulatus sõltub konkreetsest menetlusest.

Tänapäeva Saksa õiguses on seadusandja rõhutanud, et kohtu ülesanne ei ole küsimuste esitamise õiguse teostamise kaudu luua uusi nõudealuseid, vastuväiteid või uusi taotlusi (näiteks hagi esitatud nõude laiendamine ka kolmanda isiku vastu) või suunata uute asjaolude esitamiseni. Iseenesest on see selge formuleering, mis praktikas peaks lahendama kohtuniku erapooletuse küsimuse ja seadma hagimenetluses piirid asjaolude väljaselgitamise kohustusele.

Kohus võib selgitada pooltele oma hinnangut vaidlusaluse õigusliku olukorra kohta. Samas ei tohi selgituse viis tekitada protsessiosalistes tunnet, et kohus ei ole vastuargumentide suhtes avatud. Kui kohus selgitab võimalust hagi või apellatsioonkaebus tagasi võtta, vastuhagi esitada, nõue omaks võtta, dokument esitada, lisatunnistajad nimetada, siis tuleb kohtul kohelda pooli võrdselt.⁷³

Kohtuniku selgituskohustuse ulatus sõltub ka tõendamiskoormise jaotusest. Seejuures aga kehtib hagimenetluses üldine võistlevuse põhimõte. Hagejal tuleb kohtule esitada kõik asjaolud, mida tema nõude põhistatuseks vaja on. Kostjal on võimalik hagi esitatud asjaolusid vaidlustada, vastuväiteid esitada või hageja nõudeõiguse lõppemisele tugineda. Kohtuniku selgitamiskohustuse ulatus ja viis sõltuvadki sellest, mis ulatuses on pooled oma väiteid esitanud.⁷⁴

Riigikohus on osutanud, et kui pooled ei vaidle nõude õigusliku aluse üle ning selle õigusliku alusega nõustub ka kohus, siis ei ole kohtul eelmenetluses kohustust selgitada pooltele tõendamiskoormuse jaotust ega seda, kas poolte esitatud tõenditest piisab nõude rahuldamiseks.⁷⁵

---

⁷³ PS § 12 lg 1 sätestab üldise võrdsuspõhiõiguse, mille eesmärk on kaitsta võrdseid ebavõrdse kohtlemise eest. TsMS § 7 reguleeritakse tsiviilkohtumenetluses poolte võrdsuspõhiõigust, mis välistab isikute diskrimineerimise neid puudutava kohtuasja läbivaatamisel.

⁷⁴ Parrest, I. Pavelts, A. TsMSK § 392. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

⁷⁵ RKTKo 3-2-1-41-15, p 19

Tuleb asuda seisukohale, et menetluses ei tohiks aga tekkida olukord, kus kohtunik tõendamiskoormust ei selgita, mis omakorda viib kohtuotsuse vaidlustamiseni. Kohtunik ei tohiks piirduda vaid pooltele TsMS-i § 230 lõikest 1 tuleneva tõendamiskoormise selgitamisega. Kui kohtunik on nõude õiguslike aluste tõendamise ulatuse puhul kasvõi osaliselt teisel seisukohal, siis tuleb seda enne kohtumenetluse jätkamist pooltele ka selgitada.

Selgitamiskohustus ei tähenda aga seda, et kohus asub poolte asemel menetlusõigusi teostama. Kohtul ei ole kohustust selgitada menetlusosalistele kõiki tsiviilkohtumenetluse põhimõtteid ega menetlusõiguse normide sisu.⁷⁶

Samuti on Riigikohus selgitanud, et kvalifitseerimiskohustuse tõttu (TsMS-i § 436 lg 7, § 438 lg 1, § 652 lg 8, § 688 lg 2) peab kohus võtma arvesse vaid neid nõudeid, mille kohta hageja on esitanud asjaolusid. Seega, kuigi kohus peab hageja nõude kvalifitseerima ja kohaldama omal algatusel seadust õigesti, ei tähenda see siiski, et kohtul on kohustus soovitada hagejal esitada esialgse nõude vähese tõendatuse või õigusliku perspektiivituse korral samas menetluses alternatiivne hagi. Samuti ei ole kohtul kohustust selgitada hagejale hagi eseme või aluse muutmise vajadust, see tähendab seda, et kohus ei pea selgitama, missuguse nõude või hagi (alternatiivne) esitamine aitaks hagejal paremini menetlusosalise soovitud eesmärki saavutada.⁷⁷

ZPO § 139 on üks olulistest sätetest, kus kajastuvad kohtu kohustused. Vaidluse kiire lahendamise eesmärgil peab kohus: 1) arutlema pooltega kaalul olevate juriidiliste ja faktiliste küsimuste üle, 2) esitama küsimusi olukorra selgitamiseks, 3) julgustama pooli selgitama oma seisukoha õiguslike ja faktilisi asjaolusid täielikult ja õigeaks ajaks ning 4) määrama kindlaks tõendamisvahendid ja esitama nõude väidetavate faktide põhjal. ZPO § 139 lõike 2 kohaselt on kohus kohustatud pooli teavitama: 1) oma kavatsusest rajada otsus fakti- või õigusküsimusele, mille pool on ilmselt tähelepanuta jätnud või mida ebaoluliseks pidanud, ning 2) oma seisukohast õigus- ja faktiküsimuses, mis erineb poolte seisukohtadest. Samuti on kohus kohustatud andma pooltele võimaluse kommenteerida fakti- või õigusküsimust, mis on tähelepanuta jäetud, tähtsusetuks peetud või teisiti mõistetud. ZPO § 139 lõikes 4 on sätestatud kohtu lisakohustused anda pooltele võimalikult varakult juhiseid ja tagasisidet ning fikseerida need kirjalikult.

---

⁷⁶ RKTkm 2-15-2894, p 15.

⁷⁷ RKTko 3-2-1-23-16, p 13.

Kuni 2001. aastani kehtinud seaduse eri paragrahvides esinenud regulatsioonid koondati keskseks normiks. Seda tehti selleks, et rõhutada kohtu kohustust vaidluse igakülgse faktilise ja õigusliku asjaolu selgitamises. Sisuliselt soovis seadusandja rakendada varasemat kohtupraktikat ja teha selgeks, et ärakuulamisõiguse andmise juhtimise eest vastutab kogu riik.

Kohtu selgitamiskohustuse regulatsioon on mõlemas riigis sarnane. Sellele viitab ka asjaolu, et TsMS-i koostamisel on suuresti võetud aluseks ZPO sätteid kohtu selgitamiskohustuse kohta.

2.3.4 Kirjaliku menetluse tähtjad

TsMS-i § 403 lõike 1 kohaselt määrab kohus võimalikult kiiresti tähtaja, mille jooksul on võimalik esitada avaldusi ja dokumente. Samuti märgitakse otsuse avalikult teatavaks tegemise aeg. Tsiviilkohtumenetluse üldise põhimõtte kohaselt peaks maakohus lahendama kohtuasja suulises menetluses, et tagada menetlusosaliste vahetu ärakuulamine vähemalt ühes kohtuastmes. Kirjaliku menetluse puhul on menetluse suulisuse ja avalikkuse piiramist õigustavateks väärtusteks eelkõige menetlusökonoomia ja tsiviilkohtumenetluse dispositiivsus. Menetlusökonoomiat ehk asja lahendamist võimalikult kiiresti ja väikese kuluga aitab kirjalik menetlus tagada sellega, et ära jäävad kohtuistungil korraldamiseks vajalikud toimingud ja kulutused (näiteks kohtukutsete saatmine, tõendite vahetu uurimine, istungi protokollimine, menetlusosaliste või nende esindajate istungil osalemisega seotud kulud).

Riigikohus on lahendis 2-17-13391 muutnud oma varasemaid seisukohti ja leidnud, et kohtuistungil pidamata jätmine olukorras, kus see tulnuks seaduse kohaselt pidada, võib tähendada õigusliku ärakuulamise põhimõtte olulist rikkumist. Seda isegi siis, kui pool ei näita otsuse peale kaevates ja asja suulise arutamise põhimõtte rikkumisele tuginedes, kas ja kuidas oleks tsiviilasi kohtu nõuetekohasel tegutsemisel lahendatud teisiti. Samuti ei sõltu see sellest, kas vaatamata kohtuistungil pidamata jätmisest oli pooltele tagatud võimalus esitada asjaolusid ja tõendeid. Hagimenetluse poolel on enamasti väga keeruline põhistada, et kohtulahend oleks asja suulise arutamise tulemusel olnud tõenäoliselt teistsugune. Seetõttu tuleb poolele niisuguse põhistamiskoormise panemise asemel lähtuda arusaamast, et enamasti ei saa välistada, et suulise menetluse läbiviimisel oleks kohus jõudnud teistsuguse lahendini. Niisugustel juhtudel ei pea menetlusosaline ise esile tooma, missugused asja lahendamise seisukohalt olulised toimingud jäid tal suulise istungi pidamata jätmise tõttu tegemata. Kohtuistungil esimeks on põhimõtteliselt tsiviilõigusliku kohtuasja kogu sisu nii oma materiaalõiguslikust kui ka

menetlusõiguslikust küljest. Kohtuistungil võivad pooled sõltuvalt menetlusstaadiumist, vastaspoole käitumisest ja kohtu selgitustest esitada taotlusi, tuua esile asjaolusid ja anda selgitusi, mis oma üksikasjades ei pruugi väljaspool tegelikku istungiolukorda olla kindlalt ettenähtavad.⁷⁸

Selle lahendi puhul jäeti maakohtus istung pidamata ja Riigikohus asus seisukohale, et sellega rikkus maakohus asja lahendamisel oluliselt menetlusõiguse normi ning ka ringkonnakohus jättis selle rikkumise kõrvaldamata. Pooled ei olnud avaldanud soovi kirjalikuks menetluseks, seetõttu tulnuks TsMS-i § 403 lõike 3 järgi eeldada, et pool soovib asja läbivaatamist istungil. Riigikohus selgitas lahendis väga selgelt, miks on vaja kohtuistungit pidada. Iga kord ei olegi mõistlik nõuda kiiret menetlust, sest tulemuseks võib olla puudulike tõendite pinnalt tehtud kohtulahend, mille edasikaebamine võib võtta aastaid.

Kirjalikus menetluses avalduste ja dokumentide esitamiseks määratud lõplik tähtaeg on samaväärne suulises menetluses asja arutamise lõpetamisega. Seda kinnitab TsMS-i § 452 lõike 4 esimene lause, mille järgi peab kohus üldjuhul tegema asjas tehtud otsuse avalikult teatavaks 20 päeva jooksul pärast asja arutamise viimast istungit või kirjalikus menetluses taotluste ja dokumentide esitamiseks ettenähtud tähtpäeva möödumist. Kohus võib anda pooltele menetluse jooksul seisukohtade, tõendite ja muu sellise esitamiseks erinevaid tähtaegu, kuid sellisel juhul peab olema selge, milline neist on lõplik. Pärast lõpptähtaja möödumist peab kohus asuma otsust tegema ning poolte hiljem esitatud avaldused tuleks TsMS-i § 331 lõike 1 järgi eelduslikult tagasi lükata. Kui hiljem tekib siiski vajadus teha lisatoiminguid, peab kohus asja arutamist TsMS-i § 437 järgi uuendama. Otsuse tegemine võrreldes suulise menetlusega ei erine.⁷⁹

TsMS-i § 452 lõikes 4 sätestatud tähtaja rikkumine on lubatud üksnes mõjuval põhjusel, eelkõige kohtuasja suure mahu või erilise keerukuse tõttu. Riigikohtu lahendi 3-2-1-10-08 punktis 16 on kolleegium märkinud, et kõnealune tsiviilasi oli küll suuremahuline ja eriti keerukas, kuid ringkonnakohus ei vaadanud asja läbi sisuliselt, vaid tegi otsuse maakohtu väidetavatele menetluslikele rikkumistele tuginedes. Sellise otsuse tegemiseks ei ole üldjuhul vaja otsuse avalikult teatavaks tegemist edasi lükata.⁸⁰

---

⁷⁸ RKTko 2-17-13391, p 20.

⁷⁹ Härmand, K. Järvekülg, I. TsMSK § 403. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

⁸⁰ RKTko 3-2-1-10-08, p 16.

ZPO § 128 lõike 2 järgi võib kohus teha otsuse suulisi selgitusi ära kuulamata, kui pooled on sellega nõustunud. Sellise nõusoleku võib tühistada vaid kohtuvaidluse asjaolude olulisel muutumisel. Kohus määrab esimesel võimalusel kirjalike seisukohtade esitamise tähtaja ja kohtuistungiku kuupäeva, mil otsus välja kuulutatakse. Ilma suulise aruteluta tehtud otsus on vastuvõetamatu, kui poolete nõusoleku andmisest on möödunud rohkem kui kolm kuud.

ZPO § 272 lõikes 2 ette nähtud kohtuistungiku ettevalmistamise teine võimalus seisneb selles, et määratakse ZPO §-s 276 kirjeldatud kirjalik eelmenetlus. See toimib nii, et koos hagiavalduse kättetoimetamisega palutakse kostjat teatada kohtule kahe nädala jooksul kirjalikult, kui ta tahab ennast kirjalikult kaitsta. ZPO § 276 lõige 1 sätestab, et see on sõnaselgelt seaduses ette nähtud tähtaeg, mida ei saa kokkuleppe teel muuta. Sellega on öeldud, et kahenädalane tähtaeg on kindel ja muutumatu. Kui kostjalt selle tähtaja jooksul asjakohast teadet ei saabu, võib ZPO § 331 lõike 3 alusel teha kostja suhtes tagaseljaotsuse. Seda võib teha eeldusel, et kohtunik on sellele ohule viidanud ZPO § 276 lõike 2 kohaselt.⁸¹

ZPO §-is 331 sisalduv tagaseljaotsuse tegemise regulatsioon on üle tulnud ka TsMS-i § 407, mille kohaselt võib kohus hageja nõusolekul hagi tagaseljaotsusega rahuldada, kui kostja ei ole kohtu poolt määratud tähtajaks vastanud. Nii Saksamaal, kui ka Eestis on võimalik teha tagaseljaotsust üksnes hageja taotlusel või ta peab olema avaldanud nõusolekut tagaseljaotsuse tegemiseks.

Autor ise taotleb tagaseljaotsuse tegemist koheselt koos hagiavaldusega, et säästa kohtu aega eraldi nõusoleku küsimiseks.

Teise peatüki kokkuvõtteks saab asuda seisukohale, et menetluse kiiruse saavutamiseks ei ole Eesti tsiviilkohtumenetlusele vaja muudatusi sisse viia. Kindlasti ei aita menetluse kiirusele kaasa Saksamaal kehtestatud suvekuudel kohtuistungite edasilükkamine. Samas saab pidada mõistlikuks ja kindlasti menetlust kiirendavaks lepitusistungite pidamine. Selline menetluspoolte jaoks ettevalmistatud ja kohtuniku poolt lepitusmenetlust läbiviiva istungiga on kindlasti võimalik vältida aastaid kesta võivaid kohtumenetlusi.

---

⁸¹ Paulus, C. G. Tsiviilprotsessiõigus. Tallinn: Juura 2002, lk 74.

3. EFEKTIIVNE MENETLUSE JUHTIMINE MAAKOHTUS

Kiire kohtumenetluse tagab tõhus menetlusjuhtimine maakohtus. Seda just eelmenetluses, kuna eelmenetlus on autori hinnangul kogu järgneva kohtumenetluse alustala, millele edasine kohtumenetlus rajatakse. Järgnevalt toon välja rikkumised, mida on ringkonna- ja riigikohtus enim lahendada vaja.

TsMS-i §-s 656 kehtestatud menetlusõiguse normi rikkumise tagajärjedest tuuakse esmalt välja enim xLaw-s viidatud lahendid, mida ringkonnakohus saab ise lahendada. Seejärel kirjeldatakse rikkumisi, mille tõttu saadab ringkonnakohus asja maakohtusse tagasi.

Ka Riigikohus on asunud hagimenetluses jõuliselt kujundama praktikat, mille kohaselt peaks asja tagasisaatmine maakohtule olema pigem harv erand. Riigikohus on rõhutanud menetlusökonoomia tähtsust (TsMS-i § 2) ning leidnud, et just menetluse venimise vältimiseks peab ringkonnakohus enamasti asja ise lahendama. Asi on lubatud saata maakohtule uuesti läbivaatamiseks üksnes erandjuhul. Asja saab eelkõige tagasi saata juhul, et see on algusest peale valesti lahendatud, see tähendab, et ei ole selgeks tehtud, mida nõutakse, ning tegelikult on vaja korraldada uus eelmenetlus. Enamasti nendel juhtudel, kus maakohus on eelmenetluses olulisel määral selgitamiskohustust rikkunud (TsMS-i § 328 lg 2, § 329 lg 3, § 351 lg 2 ja § 392 lg 1 p-d 1–4), on põhjendatud saata asi maakohtule TsMS-i § 657 lõike 1 punkti 3 järgi eelmenetluses uuesti arutamiseks. Ringkonnakohus peab aga sellisel juhul selgitama, miks ta ei saa asja ise lahendada.⁸²

3.1. Menetlusnormi rikkumine TsMS § 656 lõige 1

TsMS-i § 656 lõike 1 mõte ja eesmärk ei ole öelda, missugune peaks olema kohtuasjas tehtav lõpplahend, vaid see, et selliste vigadega menetluses tehtud otsus ei saa kehtima jääda. See ei välista aga, et kohus võiks teha asja uue lahendamise tagajärjel täpselt samasuguse lõpplahendi, täites lihtsalt kõik olulised menetlusnõuded.

TsMS-i § 656 lõike 1 kohaselt on apellatsiooni aluseks see, kui maakohtus:

1) on oluliselt rikutud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtet;

---

⁸² Kullerkupp, K.; Uusen-Nacke, T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. *Juridica* 2018/IX, lk 636.

- 2) on tehtud otsus isiku suhtes, keda ei kutsutud kohtusse seaduse kohaselt;
- 3) lahendas asja ebaseaduslik kohtukoosseis, muu hulgas kohtukoosseis, kuhu kuulunud kohtunik oleks pidanud ennast taandama;
- 4) ei esindanud poolt selleks õigustatud isik ja pool ei ole enda esindamist menetluses ka heaks kiitnud;
- 5) ei ole otsust seaduse kohaselt olulises ulatuses põhjendatud ja ringkonnakohtul ei ole võimalik puudust kõrvaldada.⁸³

Järgnevalt on viidatud punktide alusel toodud välja kohtulahendid, kus on lahendatud menetlusnormi rikkumisi TsMS-i § 656 lõike 1 alusel.

3.1.1 Ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtte rikkumine

Antud punktiga seoses toon välja 2021. aastal tehtud Riigikohtu otsuse, milles kolleegium muutis oluliselt oma varaseimaid seisukohti just suulise arutamise põhimõtte rikkumise osas.

Varem oli kolleegium seisukohal, et mitte kõik poolte seisukohtade ärakuulamise puudused (sealhulgas asja lahendamine kirjalikus menetluses ilma poolte nõusolekuta) ei too kaasa kohtuotsuse tühistamist. Samuti leiti, et otsust ei ole põhjust tühistada, kui pooltele oli korduvalt tagatud võimalus esitada asjaolusid ja tõendeid, siis 03. märtsil 2021. aastal tehtud lahendis 2-17-13391⁸⁴ kolleegium aga muutis neid seisukohti. Selles lahendis leidis kolleegium, et kui seaduse kohaselt tulnuks kohtuistung pidada, aga seda ei tehtud, siis see võib tähendada õigusliku ärakuulamise põhimõtte olulist rikkumist. See on rikkumine isegi siis, kui pool ei näita otsuse peale kaevates ja asja suulise arutamise põhimõtte rikkumisele tuginedes, kas ja kuidas oleks tsiviilasi kohtu nõuetekohasel tegutsemisel lahendatud teisiti. Samuti ei ole oluline, kas vaatamata kohtuistung pidamata jätmisele oli pooltele tagatud võimalus esitada asjaolusid ja tõendeid. Hagimenetluse poolel on enamasti väga keeruline põhistada, et kohtulahend oleks asja suulise arutamise tulemusel olnud tõenäoliselt teistsugune. Seetõttu tuleb poolele niisuguse põhistamiskoormise panemise asemel lähtuda arusaamast, et enamasti ei saa välistada, et suulise menetluse läbiviimisel oleks kohus jõudnud teistsuguse lahendini. Niisugustel juhtudel ei pea menetlusosaline ise esile tooma, missugused asja lahendamise

---

⁸³ Teelahk, N.; Kukkes, K. Menetlusõiguse normi rikkumise tõttu ringkonnakohtult maakohtule tagasi saadetud tsiviilasjad. *Juridica* 2018/9, lk 644.

⁸⁴ RKTKo 2-17-13391, p 20-22.

seisukohalt olulised toimingud jäid tal suulise istungi pidamata jätmise tõttu tegemata. Kohtuistungi esemeks on põhimõtteliselt tsiviilõigusliku kohtuasja kogu sisu nii oma materiaalõiguslikust kui ka menetlusõiguslikust küljest. Kohtuistungil võivad pooled sõltuvalt menetlusstaadiumist, vastaspoole käitumisest ja kohtu selgitustest esitada taotlusi, tuua esile asjaolusid ja anda selgitusi, mis oma üksikasjades ei pruugi väljaspool tegelikku istungiolukorda olla kindlalt ettenähtavad.

Kui maakohus jätab kohtuistungi pidamata, kuigi seaduse järgi tulnuks see pidada, on see kolleegiumi arvates siiski selline menetlusõiguse normi rikkumine, millele hagimenetluse pool saab otsuse peale kaevates tugineda. Seda juhul, kui pool on sellele viidanud esimeses menetlusdokumendis, mille ta rikkumise järel kohtule esitas (TsMS-i § 333 lg 2). Praegusel juhul on hageja kõnealusele rikkumisele tuginenud apellatsioonkaebuses ehk õigel ajal. Ei ole tähtis, et hageja märkis kaebuses, et ta on apellatsiooniastmes nõus kirjaliku menetlusega.

Seetõttu asus kolleegium seisukohale, et maakohus rikkus asja lahendamisel oluliselt menetlusõiguse normi, jättes kohtuistungi pidamata. Ringkonnakohus jättis selle rikkumise kõrvaldamata. Ringkonnakohus saanuks maakohtu rikkumise kõrvaldada, korraldades kohtuistungi apellatsioonimenetluses või saates asja kohtuistungi pidamiseks tagasi maakohtusse. Kuna ringkonnakohus jättis maakohtu menetlusõigusliku rikkumise kõrvaldamata, on ka ringkonnakohus oluliselt rikkunud menetlusõiguse normi ja ringkonnakohtu otsus tuleb osaliselt tühistada.

Igal isikul on PS §-st 24 kui ka TsMS-st tulenevalt õigus viibida oma kohtuasja arutamise juures ja olla kohtu poolt ära kuulatud. See õigus ei hõlma ainult kostja õigust teada, et tema suhtes on hagi esitatud, vaid kohtu poolt ära kuulatud saab olla vaid see menetlusosaline, kes oskab kõigis menetluses tähtsates küsimustes seisukohta väljendada. See eeldab aga seda, et iga menetlusosalist teavitatakse õigel ajal kõigest, mis menetlust võib mõjutada. Oluline on rõhutada, et mitte iga õigusliku ärakuulamise põhimõtte rikkumine ei saa kaasa tuua lahendi tühistamist TsMS § 656 lõike 1 punkti 1 alusel. Rikkumine peab olema sedavõrd oluline, et esineb arvestatav tõenäosus, et rikkumise tagajärjel jäid menetlusosaliste õigused olulisel määral kaitseta või tehti ebaõige kohtulahend.⁸⁵

---

⁸⁵ Kõve, V.; Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M. TsMSK-i § 656. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 1147.

Riigikohus on lahendis 2-17-507⁸⁶ selgitanud, et vanema õigusi lapse suhtes puudutavas vaidlustes, peab kohus TsMS § 558 lõike 1 esimesest lausest tulenevalt vanemad ära kuulama. Vanema isiklik ärakuulamine asjas, mis puudutab tema isiklikku suhet lapsega, on äärmiselt oluline, tagamaks asja õige lahendamise ja kõigi õigustega piisav arvestamine, eriti kuna tegu on suuresti kohtu diskretsiooniotsusega. Antud vaidluses viibis lapse isa vanglas, kuid kolleegiumi hinnangul ei andnud see asjaolu isa ära kuulamata jätmiseks põhjust. Kolleegiumi hinnangul oleks võinud maakohus istungi kuni isa vabanemiseni edasi lükata, kuna vangistus oli lühiajaline või kuulata ta ära vanglas või lasta ta konvoeerida istungile. Isa kõrvalejätmine menetlusest oli oluline isa õiguste rikkumine. Iseenesest on kohtul hagita menetluses laiemad võimalused otsustada, millisel viisil isik ära kuulata. Ometigi istung korraldati ja isa sinna ei kutsutud. Isa ärakuulamine üksnes esialgse õiguskaitse avalduse lahendamisel ei ole piisav õigusliku ärakuulamise tagamiseks ühise hooldusõiguse lõpetamise avalduse lahendamisel. Kolleegium märkis, et hooldusõiguse asi tuleb lahendada esmajoones lapse huvidest lähtudes. Samuti ei pea hooldusõiguse asju lahendama tervikuna ühtemoodi, vaid hooldusõiguse küsimusi saab ja tuleb hinnata igas valdkonnas eraldi.

Antud asjas pöörduiti kohtu poole 11. jaanuaril 2017. aastal ja Riigikohtu määrus väljastati 11. aprillil 2018. aastal. Seega toimus lapse hooldusõiguse vaidlus kohtus üle aasta. Saab asuda seisukohale, et sellistes vaidlustes peaks kohus leidma kiiremad võimalused vaidluste lahendamiseks, sest tegemist on lapsega seotud vaidlusega ja kohus peaks tegema endast kõik võimaliku, et sellised vaidlused maakohus saaksid lahendatud.

3.1.2 Kohtuotsus on tehtud isiku kohta, keda ei ole kohtusse kutsutud

Kohus peab nii kohtukutse kui ka hagimaterjalid menetlusosalistele kätte toimetama TsMS-i § 306 lõike 5 alusel ja seaduses sätestatud nõuete kohaselt.

Kohtusse kutsumisena TsMS § 656 lg 1 p 2 tähenduses tuleb mõista vähemalt kostjale hagimaterjalide kättetoimetamist ja menetlusosaliste kohtuistungile kutsumist hagimenetluses ja puudutatud isikute menetlusest teavitamist hagita menetluses. Samas, kui nõuetekohast kättetoimetamist ei ole toimunud, kuid õnnestub tuvastada, et hagimaterjalid või kohtukutse on

---

⁸⁶ RKTkm 2-17-507, p 13.

siiski menetlusosalajani jõudnud, loetakse menetlusdokument kätte toimetatuks ning küsimusi võib tekitada üksnes kättetoimetamise aeg (TsMS § 307 lg 3).⁸⁷

Samuti tuleb menetlusse kaasata kõik isikud, kes on vaidlusega seotud. Näiteks jäid tsiviilasjas 2-20-17210⁸⁸ kaasamata ehitise kaasomanikud, seetõttu saatis ringkonnakohus asja esimese astme kohtusse uuesti läbivaatamiseks. Kolleegium jõudis seisukohale, et kaasomandi lõpetamise vaidlusse tuleb kaasata kostjana kõik kaasomanikud.

Tsiviilasjas 2-20-10426⁸⁹ esitas aga kostja apellatsioonkaebuses taotluse tühistada maakohtu otsus tervikuna ja teha uus otsus, millega saata asi uueks läbivaatamiseks esimese astme kohtule. Apellatsioonkaebuse põhjendustest nähtus, et maakohus rikkus ärakuulamise põhimõtet (TsMS-i § 656 lg 1 p 1) ja et otsus tehti isiku suhtes, keda ei ole seaduse kohaselt kohtusse kutsutud (TsMS-i § 656 lg 1 p 2). TsMS-i § 346 lõike 2 esimene lause sätestab, et abieluasjas kohustab maakohus pooli isiklikult kohtusse ilmuma ja nad ära kuulama, välja arvatud juhul, kui poolel on kohtusse ilmumata jäämiseks mõjuv põhjus. Selles asjas ei olnud kohus apellandile edastanud linki, mille abil apellant oleks kohtuga ühendust saanud, kuigi apellandi esindaja oli seda kohtul palunud teha. Seega ei olnud kohus järginud poolte isiklikult kohtusse kutsumise ja ärakuulamise kohustust. Kohus asus seisukohale, et abielu lahutamise asjas poolte isiklikult ära kuulamata jätmise ilma mõjuva põhjuseta on oluline menetlusnormi rikkumine TsMS-i § 656 lõike 1 punkti 1 tähenduses. Ringkonnakohus asus seisukohale, et maakohtu rikkumisi ei ole võimalik apellatsioonimenetluses kõrvaldada. Seda seetõttu, et maakohus oli jätnud asjas välja selgitamata sellised tähtsust omavad asjaolud nagu kummagi abikaasa kodakondsus abielu sõlmimise ja lahutusmenetluse algatamise ajal, kus asus kummagi abikaasa elukoht lahutusmenetluse algatamise ajal ja enne seda ning mis riigis oli abikaasade viimane ühine elukoht ja millal on abielulised varasuhted lõppenud. Nende küsimuste vastustest sõltub asja kohtualluvus, kohaldatav õigus ja asja lahendamise tulem.

Menetlusdokumentide kättetoimetamise puhul on ringkonnakohus selgitanud, et kuna maakohus on lahendanud asja ilma puudutatud isiku juhatuse liikmeid ära kuulamata, siis on see menetlusnormide oluline rikkumine. Ringkonnakohus on selgitanud, et sundlõpetamine riivab oluliselt juriidilise isiku õigusi ning TsMS-i § 626 lõike 2 nõude täitmata jätmise on

---

⁸⁷ Kõve, V.; Järvekülg, I. Ots, J. Torga, M. TsMSK-i § 656. – Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Komm vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 1148.

⁸⁸ TlnRnKo 2-20-17201, p 7.

⁸⁹ TlnRnKo 2-20-10426.

põhjendatud üksnes juhul, kui ärakuulamine osutub võimatuks põhjusel, et isik ei ole kohtule kättesaadav või kui isik ise loobub kohtu pakutud ärakuulamise võimalusest.⁹⁰

Tsiviilasjas nr 2-22-1647⁹¹ asus ringkonnakohus seisukohale, et maakohus on pooltele menetluses ebaõigesti selgitanud, et õigeks kostjaks on Mustvee vald, ning asendanud SA KK ebaõige kostjaga. Sellega rikkus maakohus oluliselt menetlusõiguse norme, mis viisid olukorrani, kus kohus on otsustanud sisuliselt SA KK organi otsuse kehtivuse üle sihtasutust ennast menetlusse kaasamata. Samuti pööras ringkonnakohus maakohtu tähelepanu asjaolule, et maakohus peaks hagejale selgitama, et hagi on ekslikult esitatud vale isiku vastu ning andma hagejale tähtaja taotluse esitamiseks, et asendada senine kostja teise kostjaga, arvestades ringkonnakohtu poolt esitatud seisukohti.

3.1.3 Ebaseadusliku kohtukoosseisu poolt lahendatud asi

TsMS-i § 23 ja järgmiste paragrahvide järgi peab kohtunik ennast taandama, kui kohtunik ei tohi seaduse tõttu tsiviilasja menetleda. Kohtuniku võib taandada ka poolte taotluse alusel. Kehtib põhimõte, et igat kohtuasja peab algusest lõpuni menetlema üks kohtunik või kohtukoosseis. Kui aga kohtukoosseis asja menetluse käigus muutub, siis arutatakse asja algusest peale.

Kohtupraktikas ei ole palju selliseid lahendeid, kus ringkonnakohtus oleks lahendatud kohtuniku taandamist. Näiteks on ringkonnakohus jätnud kostja taotluse kohtuniku taandamise kohta lahendamata.⁹²

Ühes teises lahendis esitati maakohtus taotlus taandada kohtunik Anu Uritam. Ringkonnakohus selgitas, et kui alama astme kohtus on esitatud kohtuniku suhtes taandamisavaldus TsMS-i § 53 punkti 7 alusel ja kohus on selle nõuetekohaselt lahendades jätnud rahuldamata, ei ole kõrgema astme kohtul üldjuhul alust seda otsust üle vaadata, kuna tegu on diskretsiooniotsusega. Ringkonnakohus leidis, et taandamisavaldust lahendades ei ole maakohus diskretsioonipiire ületanud.⁹³

---

⁹⁰ TrtRnKm 2-19-15298, p 6.

⁹¹ TrtRnKo 2-22-1647.

⁹² TrtRnKm 2-19-100471, p 7.2.

⁹³ TlnRnKo 2-15-13614, p 48.

Tsiviilasjas 2-20-11531⁹⁴ esitas hageja määruskaebuse, milles palus asi vaadata läbi uues koosseisus, võetaks menetlusse ning liidetaks teise tsiviilasjaga. Põhjenduseks tõi hageja, et asja lahendanud kohtunik ei ole erapooletu. Maakohtu esimees rahuldab määrusega hageja taandamisavalduse ja taandas kohtuniku tsiviilasja menetlemisest. Ringkonnakohus selgitas, et TsMS § 656 lg 1 p 3 kohaselt on kohtuotsuse tühistamise aluseks see, kui asja lahendas kohtunik, kes oleks pidanud ennast taandama. Kuna selliseid asjaolusid vaidlustatud määruse tegemise ajal ei esinenud ja hageja poolt esile toodud asjaolud ei andnud alust kahelda kohtuniku erapooletuses, siis ei andnud kohtuniku hilisem taandamine alust vaidlustatud määruse tühistamiseks. Teises tsiviilasjas otsustas kohtunik taandamistaotluse esitamise tuttu kohtuistungit mitte pidada ja taandas ennast pärast kõnealusel tsiviilasjas vaidlustatud määruse tegemist. Ringkonnakohtu hinnangul ei andnud asjaolu, et kohtunik otsustas ennast teises asjas istungit taandamistaotluse esitamise tõttu mitte pidada, alust järeltõttu, et käesolevas asjas oleks kohtunik pidanud omal algatusel koheselt taanduma.

3.1.4 Esindamisõiguse puudulikkus

Menetluses saab isik osaleda isiklikult või esindaja kaudu. Esindaja korral peavad olema täidetud TsMS-i §-s 217 ja järgmistes paragrahvides sätestatud nõuded. Juhul kui isikut esindas menetluses isik, kelle puhul ei olnud need nõuded täidetud, tuleb asuda seisukohale, et esindajal ei olnud esindusõigust ning esindatav menetluses ei osalenud.

Ringkonnakohus on tühistanud alamastme otsuse põhjusel, et esindajale väljastatud volikiri oli üksikvolikiri konkreetsete toimingute tegemiseks maksekäsu kiirmenetluses. Kostja ei olnud isiklikult ühtegi menetlusdokumenti maakohtule esitanud ega esindaja esindusõigust menetluse kestel heaks kiitnud. Samuti ei olnud maakohus asja hagimenetluse korras kontrollinud kostja esindaja esindusõigust kooskõlas TsMS-i § 226 lõikega 1. Ringkonnakohus asus seisukohale, et kuna kostja ei olnud esindaja tehtud menetlustoiminguid heaks kiitnud, siis tuleb saata asi maakohtule uuesti läbivaatamiseks.⁹⁵

Samas asus ringkonnakohus ühes teises lahendis⁹⁶ seisukohale, et puudub alus jätta hagi läbi vaatamata ja maakohtu otsust tühistada, kuna kohus jõudis oma kaalutlustel järeltõttu, et

---

⁹⁴ TlnRnKm 2-20-11531.

⁹⁵ TrtRnKo 2-20-139740, p 7.

⁹⁶ TlnRnKo 2-16-17653, p 9.

hageja lepingulistel esindajatel on esindusõigus ning hageja on hagi esitamise ja tema senise esinduse vähemalt heaks kiitnud. Selles lahendis selgitas ringkonnakohus, et TsMS-i § 226 lõige 1 annab pooltele õiguse taotleda kohtult vastaspoole esindajate esindusõiguse kontrollimist iga kohtuastme igas menetlusstaadiumis. Advokaadi puhul esindusõiguse olemasolu eeldatakse. Viidatud sätte teine lause aga annab poolele õiguse taotleda kohtult vastaspoole esindajate esindusõiguse kontrollimist. Kõnealuse sätte kolmanda lause järgi küll eeldatakse advokaadi esindusõigust, aga see ei tähenda, et vastaspoolel puuduks sama sätte teises lauses ette nähtud õigus. Seega pidanuks juba maakohus kostja taotlusel kontrollima, kas hageja esindajatel on esindusõigus, samuti ka seda, kas hagi on esitatud selleks õigustatud isik. Ringkonnakohus leidis, et hageja esindaja sai heaks kiita enne tema volitamist tehtud menetlustoimingud, sealhulgas hagi esitamise ja hageja esindamise. Nimelt ei nähtunud ühestki kohtule esitatud dokumendist, et volitusi oleks piiratud. Juriidilise isiku esindajal on õigus anda heakskiit ka neile toimingutele, mis on tehtud enne tema esindusõiguse tekkimist. TsMS-i § 227 lõike 7 järgi kehtivad menetlusosalise nimel tehtud menetlustoimingud ka juhul, kui menetlusosaline andis esindajale volituse muus vormis kui kirjalikult, notariaalselt kinnitatuna või tõestatuna või kui menetlusosaline kiitis esindaja menetluses osalemise sõnaselgelt või vaikivalt heaks. Eeldatakse, et menetlusosaline on teda menetluses esindanud isiku volituse heaks kiitnud, kui ta andis talle hiljem volituse. Neil kaalutlustel jõudis ringkonnakohus järeldusele, et hageja lepingulistel esindajatel on esindusõigus ning hageja on hagi esitamise ja tema seinise esindamise heaks kiitnud. Seetõttu ei olnud ka alust jätta hagi TsMS-i § 423 lõike 1 punkti 9 alusel läbi vaatamata ega maakohu otsust TsMS-i § 656 lõike 1 punkti 4 alusel tühistada.

Esindusõiguse puudulikkuse puhul on oluline ka lahend⁹⁷, kus kostjaid esindas isik, kelle õigusteadmised olid ringkonnakohtu arvates puudulikud. Seetõttu kõrvaldas ringkonnakohus esindaja menetlusest TsMS-i § 45 lõike 2 alusel. Ringkonnakohus leidis, et mõlemaid kostjaid on hagimenetluse algusest peale esindanud isik, kes on näidanud ennast kohtumenetluses asjatundmatuna. Kostjate esindaja koostas menetlusedokumendid, milles tugineti väidetele ja asjaoludele, mis ei saa hagi rahuldamata jätmist ega osalist rahuldamata jätmist tingida. Veelgi enam, kostjate esindaja tegevuse alusel tuleb jõuda veendumusele, et konkreetsel kostjate esindajal puuduvad sellised teadmised, mis võimaldaksid sellel inimesel teisi inimesi kohtus esindada. Lisaks leidis ringkonnakohus, et kostjate esindaja näitas ennast menetluse jooksul vastutustundetuna. Ebaadekvaatsete ja kehtiva õigusega selges vastuolus olevate seisukohtade

---

⁹⁷ TlnRnKo 2-11-26347, p 8-12.

esitamine võib oluliselt kahjustada kostjaid võrreldes sellega, kui seisukohad jääksid üldse esitamata. Seda seetõttu, et hagi rahuldamise korral vastutavad kostjad menetluskulude eest, sealhulgas ka alusetute ja põhjendamatute seisukohade ja väidete menetlemisest tingitud kulude eest.

Ringkonnakohus asus seisukohale, et maakohus oleks pidanud kostjate esindaja kõrvaldama menetlusest juba maakohtus võimalikult varajases menetlusstaadiumis. Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse täies ulatuses, kuna ringkonnakohtu hinnangul oli tegemist põhjanevate puudustega, mille tõttu jäid kostjad olulisel määral ilma kohtulikust kaitsest. Ringkonnakohus rõhutas ka seda, et maakohus ei peaks igasuguse kahtluse korral menetlusosalise esindajat kõrvaldama. Vaid kahtlus ei tohi siiski kahjustada isiku kaitseõigust, see tähendab isiku õigust osaleda menetluses sellise isiku kaudu, keda menetlusosaline usaldab. Esindaja kõrvaldamise kohustus saab kohtul lasuda üksnes juhul, kui esinevad asjaolud, mille tõttu esindaja asjatundmatus ja vastutustundetud või ebaausus selgesti esile tulevad.

Esindusõiguse kontrollimine ja puudulikkuse tuvastamine maakohtu menetluses ei ole olnud põhjus apellatsioonkaebuse esitamiseks, pigem on see puudus ilmnenu ringkonnakohtus. Sellest on võimalik järeldada, et maakohus peaks menetlusökoonomia põhimõtte tõttu pöörama rohkem tähelepanu mitte ainult esindusõiguse olemasolule, vaid ka esindaja pädevusele juristina töötamisel. Seda just põhjusel, et esindaja asjatundmatus ja vastutustundetud võivad tuua esindatavale kaasa põhjendamatut materiaalselt kahju, mida oleks saanud ära hoida. Samas ei peaks see olema vaid kohtu kohustus, ka menetluspoolte endi huvides on esindusõigust kontrollida. Kui kohtul jääb mõni esindusõiguse eeldus kontrollimata, saab menetlusosaline, kelle esindaja puhul ei olnud kõik nõuded täidetud ja kelle kohta tehti negatiivne kohtuotsus, tugineda esindusõiguse puudumisele ja ka sellele, et ta menetluses ei osalenud.

3.1.5 Kohtuotsuse olulises osas puudulik põhjendamine

Kohtuotsuste puudulikkude põhjendamist on käsitletud ka töö alapeatükis 1.3.3. Seal aga ei analüüsitud kohtulahendeid, vaid nimetati üldiselt puuduliku põhjendamisega seotud ohud ja selle tagajärjed.

Oluline on juhtida tähelepanu sellele, et TsMS-i § 656 lõike 1 puhul on ülekaalukalt kõige rohkem lahendeid seotud just punktiga 5. Ringkonnakohtu lahendeid on xLAW süsteemis viidatud 348 korral, Riigikohtu lahendeid 18 korral.

Kohtuotsuste põhjendamise kohustuse all ei mõelda ainuüksi seda, et maakohus ei ole kohtuotsust üldse põhjendanud. Silmas peetakse ka seda, et maakohtu põhjendus ei vasta täielikult või osaliselt seaduses sätestatud nõuetele või et ei ole täidetud menetluslikke eeldusi selleks, et saaks esitada kohaseid põhjendusi.

Osalise puuduliku põhjenduse puhul on ringkonnakohus selgitanud tsiviilasjas 2-10-61784⁹⁸, et maakohus on võlgniku vabastanud kõikidest kohustustest. Samas ei lõppe pankrotiseaduse § 176 lõike 2 kohaselt pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamisel õigusvastaselt tahtlikult tekitatud kahju hüvitamise ning lapsele või vanemale elatise maksmise kohustus. Ringkonnakohus otsustas tühistada määruskaebuse põhjendusest ja selles esitatud asjaoludest olenemata osas, milles maakohus vabastas võlgniku pankrotimenetlustes täitmata jäänud kohustustest.

Tsiviilasjas 2-21-123024⁹⁹ tuli aga ringkonnakohtul saata asi tagasi maakohtusse põhjusel, et maakohus oli jätnud tähelepanuta ja lahendamata hageja hagi esitamise ajaks veel sissenõutavaks muutunud viivise nõude. Muus osas jättis ringkonnakohus maakohtu otsuse muutmata. Tuleb asuda seisukohale, et maakohtu selline menetluslik rikkumine on ilmselt tingitud kohtunike suurest töökoormusest, kus puhtalt inimliku eksimuse tõttu võib jääda tähelepanuta hageja esitatud lisanõue, mistõttu on hageja sunnitud esitama apellatsioonkaebuse. See ei tohi olla õigustus, kuid samas ei tohiks ka seda probleemi tähelepanuta jätta.

Tsiviilasjas 2-20-10331¹⁰⁰ saatis ringkonnakohus asja maakohtule uuesti läbivaatamiseks põhjusel, et maakohtu otsuse ühelauselise põhjendusest ei olnud võimalik aru saada, missugusel õiguslikul alusel on hageja nõue rahuldatud, missugustel asjaoludel vastutavad kostjad solidaarselt, milles seisneb hageja vara kahjustamine ning kuidas on kujunenud kahju suurus. Ringkonnakohus nõustus kostjate seisukohaga, et otsuse põhjendamiskohustuse rikkumise (põhjenduste puudumine) on tingitud sellest, maakohtus viidi eelmenetlus puudulikult läbi.

---

⁹⁸ TrtRnKm 2-10-61784, p 25.

⁹⁹ TrtRnKo 2-21-123024, p 5.

¹⁰⁰ TrtRnKo 2-20-10331, p 7.

3.2 Maakohtute menetlusnormide rikkumiste kokkuvõte ja järelused

Kõige sagedasem menetlusõiguse normi rikkumine, mille tõttu saadetakse asi tagasi maakohtusse, on praktikas ilmselt eelmenetluse ülesannete täitmata jätmine. Muu hulgas on täpsustatud menetlusõiguse normi rikkumisele viidates, et maakohus ei ole otsuse tegemiseks vajalikke asjaolusid välja selgitanud ning kohtuotsust põhjendanud. Ringkonnakohtud ongi kõige sagedamini menetlusnormi oluliseks rikkumiseks pidanud eelmenetluse ülesannete ja selgitamiskohustuse rikkumist niisugusel määral, mis tingib asja saatmise maakohtule uuesti läbivaatamiseks.¹⁰¹

Kuigi ringkonnakohtud on asunud seisukohale, et nad ei pea võimalikuks kõrvaldada menetlusnormide rikkumist apellatsioonmenetluses, siis ei aita selline tsiviilasjade lahendamine kaasa mõistliku menetlusaja tagamisele. Asja tagasisaatmise põhjusena märkis ringkonnakohus tsiviilasjas 2-15-13905¹⁰², et kui suures ulatuses esitatakse asjaolud esimest korda alles apellatsioonimenetluses, siis see ei taga pooltele piisavalt võimalusi seisukohtade põhjendamiseks ja väidete tõendamiseks. Pooltel on üksnes piiratud võimalus vaidlustada ringkonnakohtu otsus asjaolude tuvastamisel. Asja uuel läbivaatamisel tuleb hagejale anda võimalus tuua esile ja vaidluse korral tõendada kahju hüvitamise nõude rahuldamist võimaldavad asjaolud.

Samas selgitas ringkonnakohus tsiviilasjas 2-19-3410¹⁰³, et kuna maakohus ei selgitanud pooltele esitada nõue kinnisomandi ühisomanikevahelisel enampakkumisel, siis kõrvaldas selle puuduse ringkonnakohus. Lisaks selgitas ringkonnakohus, et asja ei pea uueks arutamiseks maakohule saatma, kui menetlusõiguse rikkumine on võimalik kõrvaldada apellatsioonimenetluses (TsMS-i § 656 lg 2).

Kui analüüsida töö alapeatükkides 3.1.1–3.1.5 kirjeldatud lahendeid, siis kõige tihedamini saadavad ringkonnakohtud tsiviilasja maakohtule uuesti lahendamiseks juhul, kui maakohtus tuleks läbi viia uus eelmenetlus või kui menetluslikku olukorda saab lahendada vaid maakohus. Seetõttu saab väita, et menetlusökonoomiat arvestades tuleks maakohtutes rohkem tegeleda just

---

¹⁰¹ Teelahk, N.; Kukkes, K. Menetlusõiguse normi rikkumise tõttu ringkonnakohtult maakohtule tagasi saadetud tsiviilasjad. *Juridica* 2018/9, lk 649.

¹⁰² TlnRnKo 2-15-13905, p 55.

¹⁰³ TlnRnKo 2-19-3410, p 12.

eelmenetluse läbiviimisel tekkinud küsimustega. Kuigi õigusosalases kirjanduses on analüüsi tulemusel¹⁰⁴ jõutud ka järeldusele, et menetlusökoonomia põhimõtet arvestades ei tohiks üldjuhul asja maakohtule uuesti lahendamiseks saata, siis sellega nõustuda ei saa. Seda seetõttu, et ringkonnakohus ei saa teatud menetlusrikkumisi ise apellatsioonmenetluses kõrvaldada.

Selleks et tagada kiire kohtumenetlus ja mõistlik menetlusaeg ning saavutada Riigikohtu eesmärk saata maakohtule asi tagasi vaid erandjuhul, peaks tegema TsMS-is muudatused. Muudatused peaks laiendama ringkonnakohtute võimalust lahendada osaliselt maakohtus eelmenetluse käigus tehtud menetluslikke puudusi. Selleks ei saa olla põhjendamiskohustuse või esindusõiguse puudumine, küll aga näiteks õiguslik ärakuulamine ringkonnakohtus.

Näiteks kui maakohtus ei ole menetlusosalisele kohtukutset või menetlusdokumente kätte toimetatud ja kohtuotsuse peale esitatakse apellatsioonkaebus TsMS-i § 656 lõike 1 punkti 1 alusel, siis võiks ringkonnakohus lahendada asja ringkonnakohtus lõpuni, mitte saata asja tagasi maakohtusse. Sellised asjad võiksid olla vaid lihtsustatud menetlusena kvalifitseeruvad tsiviilasjad.

Kui tsiviilasi saadetakse maakohtusse tagasi, peaks olema ringkonnakohtu otsuses selgelt põhjendatud, missugust menetlusõiguse normi on maakohus rikkunud. Samuti peab olema selgelt välja toodud asjaolu, miks ringkonnakohus ei saa rikkumist ise kõrvaldada. Kui ringkonnakohus annab maakohtule selged ja konkreetsed juhised menetluse uueks läbiviimiseks, siis lahendatakse maakohtus asi kiiremini.

---

¹⁰⁴ Teelahk, N.; Kukkes, K. Menetlusõiguse normi rikkumise tõttu ringkonnakohtult maakohtule tagasi saadetud tsiviilasjad. *Juridica* 2018/9, lk 650.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli selgitada välja, kas Eesti Vabariigis on tsiviilkohtumenetluses kohtusse pöördujale tagatud mõistlik menetlusaeg. Samuti analüüsi, missuguseid muudatusi peaks tegema TsMS-is ja mida muuta maakohtu menetluses, et oleks tagatud mõistlik menetlusaeg.

Magistritöö aktuaalsus seisneb selles, et nii Riigikohtu esimees kui ka justiitsminister on avaldanud muret kohtuasjade arvu suurenemise üle. See suurendab kohtute koormust ja põhjustab menetluse venimist.

Käesoleva töö kirjutamisel püstitati kaks hüpoteesi.

1. Menetlustähtaegade lühendamine ja menetlustähtaegade rohkus TsMS-is kiirendab kohtumenetlust.
2. Tõhus menetlusjuhtimine maakohtutes tagab kiire ja tõhusa menetluse kogu kohtumenetluse kestel.

Esimeses peatükis analüüsi mõistliku menetlusaja regulatsiooni Eesti tsiviilkohtumenetluses ning vastavaid EIK-i lahendeid Eesti kohtuasjade kohta. EIK-i praktika järgi ei tohiks menetlusaeg olla pikem kui kaks aastat. Eestis on täitevvõim püüdnud kohtunikke survestada erinevate kontrolli- ja stimuleerimismehhanismidega. Tuleb nõustuda õiguskirjanduses väljendatud seisukohtadega, et mõistliku menetlusaja tagamise abinõud ei tohiks olla kohtunike igapäevase töö survestamise meetmed. Pigem tuleks tulevikus seaduse muudatustega leida võimalikud lahendused nii, et tähtaegade täitmise survestamine toimuks pigem menetlusosaliste, mitte kohtunike arvel. Seda ka põhjusel, et enamus tsiviilasjades ei ole kohtumenetlus osapoolte jaoks üllatuslik, vaid tihti on pooled enne hagimenetlust oma seisukohad/tõendid teineteisele esitatud, mistõttu nende seisukohtade uuesti esitamiseks kohtus ei peaks olema kohtu poolt määratud tähtajad väga pikad. Lisaks eeltoodule on enamus tsiviilvaidlustes poolte enda ühine huvi kiire kohtuotsuseni jõudmine.

EIK võtab mõistliku menetlusaja hindamisel arvesse seda, kas see oli prioriteetne asi, kus isiku jaoks olid kaalul olulised hüved, või keeruline asi, mis oma loomu poolest nõuabki rohkem aega menetlemiseks. Samas arvestab kohus ka seda, kas viivituse on põhjustanud menetlusosalised või ametivõimud.

Käesolevas töös toodi välja neli Eestiga seotud EIK-i kohtuotsust, need on olulised just EIÕK-i artikli 6 lõike 1 rikkumise tõttu. Enamikku EIK-i arutamiseks jõudnud kohtuasju on menetletud enne 1. septembrit 2011. aastal. Siis täiendati TsMS-i §-ga 333¹, milles nähti ette võimalus esitada tsiviilkohtumenetlust kiirendav taotlus, kui tsiviilasi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kui kohus ei tee mõjuva põhjuseta vajalikku menetlustoimingut, sealhulgas ei määra õigel ajal kohtuistungit, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul. See seadusemuudatus sai alguse õiguskantsleri menetlusest. Nimelt näitas õiguskantsleri praktika, et isiku õigus kohtumenetluse toimumisele mõistliku aja jooksul oli olnud levinuim probleem, mille pärast inimesed õiguskantsleri poole pöördusid.

Lisaks analüüsi esimeses peatükis kiire kohtumenetluse võimalikke tagajärgi. Need on näiteks kohtulahendite kvaliteedi langus, menetluspõhimõtete ja menetlusosaliste õiguste eiramine, põhjendamiseta tehtud kohtuotsused ning lihtsustatud menetluses esinevad ohud. CCJE arvamuse kohaselt on kõrge kvaliteediga kohtuotsus selline, millega saavutatakse tulemus, mis on nii õige kui ka kohtuniku kasutada oleva materjali pinnalt võimalik ning milleni jõutakse õiglaselt, kiiresti, selgesti ja otsustavalt. Kohtuotsuste kvaliteet sõltub just otsuse põhjendava osa kvaliteedist. Otsus peab olema arusaadav ning kirjutatud selges ja lihtsas keeles, silmas tuleb pidada ka õiguskindlust ja järjepidevust.

Riigikohus on aga märkinud puudulikult koostatud kohtuotsuste kohta, et arvukalt lihtsaid, kuid sisulisi vigasid, mis viitavad põhjendamatu kiirustamisele, tuleb kohtuotsuse kui täitedokumendi koostamisel vältida. Kiire kohtumenetluse korraldamise eesmärki ei saa eelistada õige ja õiglase, sh põhjendatud kohtulahendi tegemise eesmärgile. Õige ja põhjendatud lahendi tegemine mõistliku aja jooksul tagab usalduse kohtusüsteemi vastu.

Lisaks kirjavigade esinemisele on menetluse kiire lahendusega alati kaasas oht, et see ei arvesta piisavalt muid menetluspõhimõtteid ja menetlusosaliste õiguseid. Näiteks on Riigikohtu esimees välja toonud asjaolu, et menetlusdokumentide kättetoimetamine lihtsustatud korras võib päädida sellega, et dokument loetakse kättetoimetatuks fiktsiooni teel ja seega võib ebaproportsionaalselt riivata isiku põhiõigust olla oma kohtuasja arutamise juures (PS § 24 lg 2). Menetluse kiirus ei saa olla omaette eesmärk, vaid peaks olema saavutatav järk-järgult, sedavõrd kuidas paraneb kohtumenetluse üldine kvaliteet ja tõhusus.

Dokumentide kättetoimetamise osas saab asuda seiskohale, et kohtumenetluses ei tohiks tekkida olukorda, kus ebaõigete andmete esitamisest rahvastikuregistrile karistatakse isikut maksekäsu või tagaseljaotsusega. Hageja enda poolne passiivsus ja samas ka kohtuniku vähene nõudlus kostja asukoha selgitamisel, toob küll kiire lahendi, kuid samas tagaseljaotsusele kaja esitamine pikendab menetlust, mistõttu Ametlike Teadaannete kaudu dokumentide edastamine ei ole kiire menetluse saavutamise eesmärgi kohaselt mõistlik tegevus, vaid seda võiks kasutada pigem väga äärmuslikes olukordades. Näiteks olukordades, kus hagejal ja kohtul on alust eeldada, et kostja teadlikult ei soovi kohtudokumente kätte saada.

Kohtuotsuste põhjendamise osas nõustub autor Riigikohtu esimehe Villu Kõve seisukohaga, et menetluse kiiruse saavutamise arvel ei tohiks äärmusesse kalduda ja näiteks lihtmenetluse raames mitte loobuda otsuste lühidastki põhjendamisest.

Teises peatükis uuriti menetlustähtaegu nii Saksamaa kui ka Eesti tsiviilkohtumenetluses. Eestis on tsiviilkohtumenetluse seadustikus ligikaudu 75 erinevat menetlustähtaega, mis autori arvates on mõistlik kogus tähtaegu, mis ei koorma liialt menetlusosalisi ega ka kohtu. Ebamõistlik oleks iga toiming reguleerida tähtajaga, sest tähtaegadega seaduses ülereguleerimine ei tooks endaga kaasa menetluse kiirendamist, kuna tähtaegu ei ole erinevatel põhjustel võimalik järgida ning see tooks omakorda kaasa erinevate kaebuste esitamise ja lahendamise. Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et tähtaegade ülereguleerimine seaduses ei ole tõhus ja ei saavuta mõistliku menetlusaja tagamist tsiviilkohtumenetluses.

Kohtu poolt määratud tähtaegadest peavad pooled kinni pidama nii Eestis, kui ka Saksamaal ja seda just kohtumenetluse kiirendamise huvides. Selleks on näiteks Saksamaal reguleeritud protsessitoimingu tähtaja möödalaskmise tagajärjeks, et pool ei saa seda toimingut enam teha ja reeglina ei ole vajalik sellise tagajärje eest ka eelnevalt hoiatada.

Erinevalt Eesti kohtumenetlusega on Saksamaal võimalik ZPO § 227 lõike 3 alusel edasi lükata kohtuistung, mis on määratud ajavahemikule 1. juulist kuni 31. augustini. Selline erand kehtib ainult nende kohtuistungite kohta, mis on kavandatud üheks päevaks suvekuudel juulis ja augustis. Sellise regulatsiooni põhjuseks on eelkõige asjaolu, et suvekuudel on reeglina kohtuistungitel osalemine osapoolte esindajatel takistatud seoses puhkustega.

Saab asuda seisukohale, et sellist regulatsiooni Saksa õigusest üle tuua ei ole vajalik, sest selline mitme kuuline kohtuistungite ärajäämine ja edasi lükkamine pikendab kohtumenetlust veelgi. Samas kui pooled nt leiavad võimaluse ka juulis või augustis kohtuistungi pidamiseks sobiliku aja, siis eelnimetatud regulatsioon annaks esindajale automaatselt võimaluse antud punktile tugineda ja pahatahtlikult kohtuistungit edasi lükata ka siis, kui menetluspoolte esindaja tegelikult puhkusel ei viibi.

Samas on aga Saksamaa tsiviilkohtumenetluse regulatsioon väga poolte kokkuleppele jõudmisele suunatud. Kui Eestis on kohtu kohustuseks kogu menetluse ajal teha endast kõik sõltuv, et asi lahendataks kokkuleppega, siis Saksamaal korraldatakse selleks lausa eraldi lepitusistung. Autori seisukohalt on selline lepituskoosoleku Eesti tsiviilkohtumenetlusesse sisse viimine väga vajalik ja kiirendaks kindlasti kohtumenetluse aega. Täna olukorras teeb kohtunik reeglina kompromissi arutamise ettepaneku eelistungil, kuid tihti peale jääb kompromissi sõlmimise takistuseks poolte esindajate puudulik ettevalmistus ja nõusolek kliendilt, mistõttu lükatakse kompromissi arutelu järgmisesse istungisse. Samas kui kohus kutsub pooled lepitusistungile, mis keskenduks vaid kokkuleppe sõlmimisele, siis kohustaks see ka poole esindajaid ennast põhjalikumalt ette valmistama kokkuleppe sõlmimiseks. Kindlasti ei peaks lepitusistungit läbi viima menetluses, kus juba on läbi viidud lepitusorgani poolt lepitusmenetlus ja pooled ei ole kokkuleppele jõudnud. Samuti peaks olema kohtunikul diskretsiooniõigus, millest tulenevalt kohtunikul oleks võimalus otsustada, kas lepitusistung on mõlema poole osas õiglane.

Kolmandas peatükis uuris autor aga menetlusjuhtimist maakohtus ja püüdis leida erinevaid kitsaskohti, millele tuleks maakohtu kohtunikel tähelepanu pöörata, et menetlus oleks tõhus ja kiire ning esimeses astmes saavutataks lahend, mida ei ole võimalik menetlusõigusliku normi rikkumise alusel edasi kaevata.

Riigikohus on asunud jõuliselt kujundama praktikat, mille kohaselt asja tagasisaatmine maakohtule peaks olema pigem harv erand. Riigikohus on rõhutanud menetlusökonoomia tähtsust ning leidnud, et just menetluse venimise vältimiseks peab ringkonnakohus püüdma reeglina asi ise lahendada ning üksnes erandina on lubatud saata asi maakohtule uueks läbivaatamiseks.

Kui vaadata, millistele TsMS § 656 lõikes 1 toodud punktidele on ringkonnakohtu lahendite osas kõige rohkem viidatud, siis ülekaalukalt on selleks punkt 5, millest saab järeldada, et kõige rohkem kaebusi esitatakse ringkonnakohtusse just kohtuotsuste põhjendamise kohustuste rikkumise osas. Kohtulahendite analüüsi tulemusel on alust järeldada, et päris tihti olid rikkumised sellist laadi, mis viitavad kohtuniku tähelepanematusel ja inimlikule eksimusele, mis on suuresti tingitud kohtunike suurest töökoormusest.

Samuti tuleb välja tuua, et kõige tihedamini saadavad ringkonnakohtud tsiviilasja maakohtule uuesti lahendamiseks juhul, kui maakohtus tuleks läbi viia uus eelmenetlus või kui menetluslikku olukorda saab lahendada vaid maakohus. Sellest tulenevalt saab väita, et menetlusökonoomiat arvestades tuleks maakohtutes rohkem tegeleda eelmenetluse läbiviimisel tekkinud küsimustega.

Selleks, et tagada kiire kohtumenetlus ja mõistlik menetlusaeg ning samuti saavutada Riigikohtu eesmärk saata maakohtule asi tagasi vaid erandina, peaks autori seisukohalt seadusesse sisse viima muudatused, mis laiendaks ringkonnakohtute võimalust lahendada osaliselt ka maakohtus eelmenetluses läbi viidud menetluslike puudusi. Selleks ei saa olla põhjendamiskohustuse või esindusõiguse puudumine aga näiteks õigusliku ärakuulamise läbiviimine ringkonnakohtus.

Näiteks kui kohus ei ole maakohtus kohtukutset või menetlusdokumente menetlusosalisele kätte toimetanud ja kohtuotsuse peale esitatakse apellatsioonkaebus TsMS § 656 lõike 1 punkti 1 alusel, siis võiks autori seisukohalt ringkonnakohus mitte saata asi tagasi maakohtusse, vaid lahendada asi ringkonnakohus lõpuni. Sellised asjad võiksid olla vaid lihtsustatud menetluse kvalifitseeruvad tsiviilasjad.

Lisaks tuleb asuda seisukohale, et maakohtusse tsiviilasja tagasisaatmise korral peab ringkonnakohtu otsuses selgelt põhjendatud, millist menetlusõiguse normi on maakohus rikkunud ja samuti peab olema selgelt välja toodud asjaolu, miks ringkonnakohus ei saa ise rikkumist kõrvaldada. Juhul kui ringkonnakohus on andnud maakohtule selged ja konkreetsed juhised menetluse uueks läbiviimiseks, siis toimub ka maakohtus uuesti asja lahendamine kiiremini.

Kokkuvõttes tuleb asuda seisukohtadele, et menetlustähtaegade lühendamine ja nende rohkus tsiviilkohtumenetluse seadustikus ei kiirenda kohtumenetlust, vaid tekitab ülemäärast koormust kohtumenetluses ning samuti suuremat võimalust menetlusõiguse rikkumise tõttu kohtuotsus edasi kaevata, mis pikendab kohtumenetlust veelgi.

Efektivse menetlusjuhtimise osas maakohtus on oluline poolte kompromissile suunamine ja võimalusel sellekohane eraldi kohtuistung korraldada. Samuti maakohtu otsuse edasikaebamise korral ringkonnakohtul lahendada võimalusel asi ilma maakohtusse tagasi saatmiseta.

Lõpetuseks tahaks rõhutada, et kiire menetlus ei tohiks olla kohtumenetluse põhieesmärk. Menetlus peab toimuma mõistliku aja jooksul ja ei tohi kahjustada poolte õigusi.

Speedier civil proceedings by ensuring a reasonable time of proceedings

The procedural statistics of courts confirm the fact that the number of cases is increasing with each passing year, which raises the question of whether the courts have the capacity to cope with the ever-increasing workload. This concern has also been expressed by the Chief Justice of the Supreme Court, Villu Kõve, in his presentation at the spring session of the Riigikogu in 2021. The increase in the workload of the courts and the lingering of proceedings has also been highlighted by the Minister of Justice, Maris Lauri, in her speech to the 2021 Court en banc.

The purpose of this thesis was to find out what should be changed in the law and in the court's procedural management in order to ensure a reasonable time of proceedings. The author carried out research on two main topics, namely time-limits of proceedings and improvement of the efficiency of procedural management in county courts.

The author formulated the hypotheses of their Master's thesis as follows:

1. shortening the time-limits of proceedings and increasing the number of time-limits of proceedings in the Code of Civil Procedure will speed up judicial proceedings;
2. effective procedural management in county courts ensures speedy and efficient procedure throughout the judicial proceedings.

The author used the analytical and comparative method in writing the thesis, taking as a basis both the case law of Estonia as well as the European Court of Human Rights. The author also used legal literature and articles for writing the thesis.

In the first chapter of the thesis, the author examined the regulation of reasonable time-limit of proceedings throughout history. Section 2 of the Code of Civil Procedure, which entered into force on 1 January 2006, formulated the task of civil proceedings to resolve civil cases within a reasonable time. Subsequently, amendments to the Act introduced a number of extended simplified procedures (e.g. expedited procedure for orders for payment, simplified procedure). In addition, § 333¹ was introduced with the amendment to the Code of Civil Procedure in 2011, according to which the parties may file an application with the court for expediting court proceedings. The abovementioned legislative amendment was triggered by the procedure initiated by the Chancellor of Justice. The practice of the Chancellor of Justice demonstrated

that the right of a person to a trial within a reasonable period of time had been the most common problem referred to the Chancellor of Justice.

The first sentence of Article 6 (1) of the European Convention on Human Rights (ECHR) states: In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. In addition, Article 13 of the ECHR provides that everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.

The ECHR takes into account, when assessing the reasonable time of proceeding, whether the case was a priority case, where important benefits of the person were at stake, or a complex case, which by its nature requires more time for proceeding, and also whether the delays were caused by the party itself or are attributable to the public authorities.

The ECHR has not set any standards for the length of proceedings, however, the decisions and positions set out in the report lead to the conclusion that in 'ordinary' civil cases, it is almost always reasonable to allow a period for consideration not exceeding two years.

Clause 16 of the programme of the coalition of the Pro Patria and Res Publica Union and the Estonian Reform Party for the years 2011-2015 stipulates, among other things, that the proceedings in any court should not, as a general rule, take more than 100 days. Fortunately, this programme did not materialise, as it received negative feedback from many legal experts, precisely because the aim should not be to resolve disputes quickly and cheaply, but rather to ensure a fair trial.

In the first chapter, the author also explored the consequences and risks of speedy judicial proceedings, such as the decline in the quality of judicial decisions, disregard for procedural principles and the rights of parties to the proceedings, unsubstantiated judgments and the risks arising in simplified proceeding.

Regarding the quality of judicial decisions, the Supreme Court has stated that the objective of organising speedy proceedings cannot take precedence over the objective of rendering a correct and fair, including reasoned, judgment. A correct and reasoned judgment within a reasonable time will ensure confidence in the judicial system. According to the Consultative Council of European Judges, the quality of a judgment depends directly on the financial resources available to the judicial system. Without sufficient human and material resources, the court cannot function effectively.

In terms of non-compliance with procedural principles, the service of court documents has certainly been a major problem over time, which can interfere with the person's fundamental right to be present at the hearing of his or her case. With regard to judgments that are not reasoned, the author agrees with the Chief Justice of the Supreme Court that one should not go to extremes at the expense of achieving fast proceedings and, for example, not give up even brief reasoning of judgments during simplified proceeding.

From the point of view of the Supreme Court, it is impossible to understand from an unreasoned decision (but even more a decision without a descriptive part) what claim was granted in the first place. Even a simple legal justification should be preferred over the lack of legal reasoning. The author agrees with the views expressed in the legal literature and by the Supreme Court that a judgment must be comprehensible to a party to the proceedings and contain at least a brief statement of reasons. Villu Kõve has aptly pointed out that one should not go to extremes at the expense of achieving fast proceedings and, for example, not give up even brief reasoning of judgments during simplified proceeding.

In the second chapter, the author examined the time-limits of the procedure in the civil proceedings in Estonia and Germany.

In an analysis of case-law prepared in 2011, Judge Margit Vutt has outlined the possible stages of ordinary proceedings and the time-limits for conducting them. In total, 75 time-limits have been set out, which the author considers to be a reasonable number of time-limits that do not impose an excessive burden on the parties to the proceedings or the court. It would be unreasonable to regulate each and every act by a time-limit, as over-regulation of time-limits would not speed up the procedure, as time-limits cannot be respected for various reasons, and this in turn would lead to different complaints being lodged and settled.

The amendment of the German Code of Civil Procedure in 2001 led to a goal, despite the lack of money and staff, to make the legal protection in Germany more efficient and transparent and at the same time to speed up civil proceedings. The amendment to the Act focused on four main topics, being: 1) strengthening the first instance, 2) limiting the legal and factual appeal in the second instance, 3) limiting the review of the appeal in law and procedure, 4) simplifying various appeals.

Unlike Estonian judicial proceedings, in Germany, it is possible to postpone a hearing set for 1 July to 31 August under subsection 227 (3) of the Code of Civil Procedure (ZPO). This derogation only applies to hearings scheduled for one day in the summer months of July and August. The reason for such regulation is, in particular, the fact that during the summer months, the representatives of the parties are usually unable to attend the hearings due to holidays.

The German regulation of civil proceedings is very much aimed at reaching an agreement between the parties. While in Estonia it is the duty of the court to do everything in its power to reach an agreement during the proceedings, then in Germany, even a mini-trial is organised for that. The author found that the introduction of such a conciliation meeting in Estonian civil proceedings is much needed and would certainly speed up the court proceedings. In today's situation, the judge usually proposes a compromise at a preliminary hearing, but often the lack of preparation of the parties' representatives and the absence of consent from the client are obstacles to reaching an in-court settlement, so the discussion of the settlement is postponed to the next hearing. At the same time, if the court invites the parties to a mini-trial that would focus only on the conclusion of a settlement, this would also commit the parties' representatives to prepare themselves more thoroughly for the settlement. Most certainly, a mini-trial should not be held in a proceeding where conciliation has already been conducted by a conciliation body and the parties have not reached an agreement. The judge should also have discretionary power to decide whether the mini-trial is fair to both parties.

In chapter three, the author examined the procedural management of judgments in the county court and tried to find different solutions to achieve a faster and more efficient procedure. The Supreme Court has begun to strongly develop a case law according to which referral of a case back to the county court should be a rare exception. The Supreme Court has emphasised the importance of procedural economy and has found that in order to avoid delays in proceedings,

the district court must, as a rule, try to resolve the case itself, and only as an exception is it allowed to refer the case back to the county court for a review.

From the author's point of view, speedy court proceedings are certainly ensured by effective procedural management in the county court, especially in the pre-trial proceedings, as the pre-trial proceedings are, from the author's point of view, the "foundation" of the entire subsequent court proceeding, on which further court proceedings are built.

In practice, the most frequent breach of procedural rules that leads to a case being referred back is probably failure to comply with the obligations of the pre-trial proceedings. Among other things, it has been specified, with reference to the breach of procedural rules, that the county court failed to establish the facts necessary for the judgment and state the reasons for the judgment. Indeed, the district courts have most often considered a substantial breach of procedural rules to be a breach of pre-trial tasks and duty to explain to such an extent that the case has to be referred back to the county court for a review.

The author found that in order to achieve speedy proceedings and a reasonable time-limit of proceeding, as well as to achieve the goal of the Supreme Court to refer the case back to the county court only as an exception, the author believes that amendments should be introduced into the law that would extend the possibility of district courts to partially resolve procedural shortcomings in the pre-trial proceedings conducted in the county court. Such a revision of the law would also greatly reduce the workload of the county court in terms of reconsideration of the case and would serve the purpose of procedural economy.

For example, if the court in the county court has not served the summons or procedural documents to the party to the proceedings and an appeal against the judgment is filed pursuant to clause 656 (1) (1) of the Code of Civil Procedure, then from the author's point of view the district court should not refer the case back to the county court, but instead resolve the matter in the district court. Such cases could only be the civil cases qualifying for the simplified procedure.

In addition, according to the author, if a civil is referred back to the county court, the judgment of the district court should clearly state the procedural rule that the county court has breached

and the reason why the district court cannot remedy the violation itself. If the district court has given the county court clear and specific instructions on how to reconsider the case, the county court will be able to resolve the case more quickly.

In conclusion, the author reached the positions in their Master's thesis that shortening the time-limits of proceedings and their large number in the Code of Civil Procedure does not speed up court proceedings, but instead creates an excessive burden in judicial proceedings, as well as a greater possibility of appealing against a judgment for breach of procedural rules.

In Estonia, civil proceedings are guaranteed to be resolved within a reasonable time. This is also confirmed by Estonia's ranking at the top of the European Union "Justice Scoreboard 2021" report on the efficiency and speed of judicial proceedings. At the same time, it cannot be ignored that the number of cases, according to procedural statistics, has been increasing over the years, which is why it is still necessary to monitor the conduct of judicial proceedings as a whole and pay more attention to various bottlenecks in the proceedings.

With regard to effective procedural management in the county court, the author came to the conclusion that it is very important for the judge to direct the parties to the proceedings to a settlement and, if possible, to organise a separate hearing for this purpose.

Finally, the author would like to emphasise that speedy proceedings should not be the main objective of judicial proceedings, but that the proceedings must still take place within a reasonable period of time and must not prejudice the rights of the parties. In the event of a speedy procedure, various procedural errors are often made by both the court and the parties to the proceedings, which unreasonably prolong the proceedings.

LÜHENDID

CCJE	Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu
EIÕK	Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
EIK	Euroopa Inimõiguste Kohus
PS	Eesti Vabariigi põhiseadus
TsMS	Tsiviilkohtumenetluse seadustik
ZPO	Zivilprozessordnung

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. Beier, J. The Woolf report and German civil procedure. The Liverpool law review. 1997(III).
2. Grotian, Andrew (Tõlk. Soomets, Silva). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=531>.
3. Calves, Françoise. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 6-8. December 2006. Arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf.
4. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Koost Pilving, I. jt. 5. vlj. Tallinn: Sihtasutus Iuridicum, 2020.
5. Erakonna Isamaa ja Res Publica ning Eesti Reformierakonna valitsusliidu programm aastateks 2011-2015. Arvutivõrgus: <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/uudised/taustamaterjalid/Valitsusliit%20I.pdf>.
6. Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) arvamus nr 11 (2008) kohtuotsuste kvaliteedist. 18.12.2008.

Arvutivõrgus:

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/ccje_2008_arvamus_nr_11.pdf.

7. Jõks, H. Õigusemõistmise kvaliteet vs tõhusus läbi kolme kohtuastme. Ettekanne kohtunike täiskogul. 14.02.2014.

8. Kullerkupp, K. Uusen-Nacke, T. Selgitada, selgitada ja veel kord selgitada. Juridica IX/2018.

9. Kõve, V. Riigikohtu esimehe ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolisuse kohaldamise kohta. Arvutivõrgus:

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5iguslased%20materjalid/avalikud%20esinemised/Ettekanne_Riigikogu_2021.pdf

10. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica. IX/2012.

11. Laffranque, J. Sarapuu, A. Mõistlik aeg ning selle tagamine tsiviil- ja halduskohtumenetluses. Juridica X/2013.

12. Lauri, M. Justiitsministri Maris Lauri kõne kohtunike täiskogul. 04.06.2021.

Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kone_kohtunike_taiskogul.pdf.

13. Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung (MüKoZPO)/Stackmann.

14. Paulus, Christoph G. Tsiviilprotsessiõigus. Juura Õigusteabe AS. Tallinn 2002.

15. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Kirjastus Juura. Tallinn 2019.

16. Pärsimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja -tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. Juridica VII/2009.

17. Rühl, G. Preparing Germany for the 21st Century: The Reform of the Code of Civil Procedure. German law journal. 2005.

18. Smits, P., Ynzonides, M. Access to Civil Procedure Abroad. C.H. Beck Verlag, München 1996.

19. Susi, M. Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks – Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 13 Euroopa Inimõiguste Kohtu dunaamilises käsitluses. Doktoritöö. Tallinn 2008. Arvutivõrgus: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6335>

20. Teelahk, N. Kukkes, K. Menetlusõiguse normi rikkumise tõttu ringkonnakohtult maakohtule tagasi saadetud tsiviilajad. Juridica IX/2018.

21. TsMSK - Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Komm vlj. Kõve, V. Järvekülg, I. Tallinn: Juura 2017.

22. Tupay, Paloma Krõõt jt. Inimõigused Eestis 2022. Areng aastatel 2020-2021. Eesti Inimõiguste Keskus. 07.12.2021. Arvutivõrgus:

<https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-estis-2022/>

23. Vutt, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. 2011.

24. Õiguskantseri menetlus asjas nr 6-8/070751. Õiguskantseri 2007 aasta tegevuse ülevaade.

Tallinn

2008.

Arvutivõrgus:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/6iguskantseri_2007._aasta_tegevuse_ylevaade.pdf

Kasutatud õigusaktid

24. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

25. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.

26. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

27. *Zivilprozessordnung*. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>.

Kasutatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

27. RKTKo 3-2-1-33-16

28. RKTKo 3-2-1-23-16

29. RKTKo 3-2-1-15-16

30. RKTKo 3-2-1-41-15

31. RKTKo 3-2-1-57-11

32. RKTKo 3-2-1-44-14

33. RKTKo 3-2-3-1-06

34. RKTKo 3-2-1-36-17

35. RKÜKo 3-2-1-75-14

36. RKÜKo 2-14-23161

37. RKTKo 3-2-1-120-16
38. RKTKo 3-2-1-122-08
39. RKTKo 3-2-1-149-11
40. RKTKm 3-2-1-48-07
41. RKTKm 3-2-1-146-08
42. RKTKo 3-2-1-80-05
43. RKTKm 2-15-2894
44. RKTKo 2-17-13391
45. RKTKo 3-2-1-10-08
46. RKTKm 2-19-15474
47. RKTKm 2-18-10961
48. TlnRnKo 2-20-17201
49. TlnRnKo 2-20-10426
50. TrtRnKm 2-19-15298
51. TrtRnKm 2-19-100471
52. TlnRnKo 2-15-13614
52. TrtRnKo 2-20-139740
54. TlnRnKo 2-16-17653
55. TlnRnKo 2-11-26347
56. TrtRnKm 2-10-61784
57. TrtRnKo 2-21-123024
58. TrtRnKo 2-20-10331
59. TlnRnKo 2-15-13905
60. TlnRnKo 2-19-3410
61. TrtRnKo 2-22-1647

62. TlnRnKm 2-20-11531.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

59. EIKo 19449/02 Patrianakos vs Kreeka.

60. EIKo 9616/81. – A117, Erkner ja Hofauer vs Austria.

61. EIKo 32003/13, Sladzevskis vs Läti.

62. EIKo 35062/03, Shchiglitsov vs Eesti.

63. EIKo 16587/10 ja 34304/11 Kiisa vs Eesti.

64. EIKo 43276/06, Missenjov vs Eesti.

65. EIKo 54191/08, Raudsepp vs Eesti.